

BUDAPEST

A VÁROSLAKÓK FOLYÓIRATA

2017/3

Sebestyén László felvétele

TARTALOM

	ÖTVEN ÉVE	
◀	Mit rákentek a századok	2
	<i>Elek Lenke</i>	
	Páris a Pilvaxban	6
	<i>Buza Péter</i>	
◀	Kávéházi játékok	10
	<i>Szántó András</i>	
	SÉTÁLUNK, SÉTÁLUNK	
	Kóckanóc és LED	14
	<i>Horváth Júlia Borbála</i>	
	Simplicissimus Budapestje	16
	A NAGY HÁBORÚ	
◀	Egy tragikus lovasroham emlékezete	18
	<i>Prohászka László</i>	
	BLOGBARÁTOK	
◀	A Korbuly testvérek bérháza	21
	<i>Fonyódi Anita</i>	
	Ifjúságom tereiről	23
	<i>Dámosy Géza</i>	
	SZOBORPARKŐR	
	Darázsfészek	27
	<i>Jolsvai András</i>	
	Karacs Andrea: Lüktess még	28
	ÚJSÁGOK, UTCÁK, EMBEREK	28
	<i>Murányi Gábor</i>	
◀	Varázslatos Magyarország	30
	Istanbul 100	30
	Élő Múzeum	30
	Az ismeretlen görll	31
	Kellemes kétszemélyesek az Izabella és a Bethlen téren	31
	<i>Zappe László</i>	
	KÖZLÖKÖDŐ	
◀	Szlalom a busz mögött	32
	<i>Angelus Róbert</i>	

BUDAPEST kis híján olimpiát rendezett. Ez a „kis híján” persze erős egyszerűsítés, mert volt annak az olimpiarendezésnek némi híja még – például a Nemzetközi Olimpiai Bizottság kedvező döntése –, de ténykérdés, hogy bő egy éven át úgy tűnt, fővárosunk döngő léptekkel halad a 2024-es sportünnep felé. Hatalmas elánnal épültek-szépültek a sportlétesítmények, szinte füstölgött a tervezőszoftver – annyi látványterv készült a majdan létesülő pályákról és kiszolgáló területekről –, és már reklámba csomagolták a BKV járműveit meg a szembetűnőbb plakáthelyeket is, hogy ország-világ számára világos legyen, ebben a városban minden szív azt dobogja, „Olimpiát!”

Most, hogy megrendezéséről önként lemondott a kormány – noha formailag az aláírásgyűjtők mindössze annyit kezdeményeztek, hogy írjanak ki népszavazást a rendezésről, kérdezzék meg a leginkább illetékeseket, a budapestieket, alárendelnék-e fejlesztési terveiket és forrásait a nemzetközi játékoknak –, érdemes egy kicsit végiggondolni, vesztese vagy nyertese-e Budapest a furcsa fiaskónak. Mert hát egy dolog egészen biztos: habár a kudarc perceit leszámítva az Orbán-kabinet mindvégig „nemzeti ügyről” beszélt, hivatalosan valóban Budapest kellett hogy legyen a pályázat benyújtója, és a terhek is ugyanúgy a fővárosra hárultak volna, ahogy az esetleges előnyök is itt mutatkozhatnának.

Nem véletlen, hogy amikor sokévi lebegtetés után konkrét törekvéssé vált az olimpiarendezés, Budapest vezetői közül senki sem tett érdemi lépést a döntés megkérdőjelezésére. 2016 januárjában a Fővárosi Közgyűlés ellenzéki képviselői javasolták ugyan egy népszavazás kiírását, de amikor a többség ezt nem támogatta, simán ejtették az ötletet. Ugyanilyen féllékűen támogatták a saját elképzelésüket megvalósító fiatal mozgalmárokat.

Márpedig egy év hosszú idő, ezalatt akár ki is lehetett volna deríteni, mit gondolnak az emberek az olimpiáról, össze lehetett volna gyűjteni a legtöbbséget foglalkoztató kérdéseket, aztán pedig hajtani lehetett volna, hogy a hatalom adjon rájuk választ.

Nem. Ehelyett Budapest fideszes vezetése a párhúség alapján, ellenzéke pedig pusztán lustaságból beállt a sorba, és legfeljebb nyugovóra térvén mormolt el egy-egy imát, hogy Lausanne talán majd megsegíti. Pedig az előzmények minimum gyanúra adhatk volna okot. Mondjuk az, hogy Orbán Viktornak ez immár a harmadik kormánya, amelyik látványosan nem viseltet baráti érzelmekkel Budapest iránt, és nemcsak a törvényhozást használja a meggyengítésére, hanem a kasszakulcsot is eldugja előle.

Az ezredforduló körül ez még csak olyan gesztusokban nyilvánult meg, mint a négyes metró építkezésének leállítás vagy a Nemzeti Színház karikatúra-változatának felépítése a soroksári lapályon, az Erzsébet téren lealapozott pályázatnyertes mű helyett. 2010 után azonban világhosszá vált, hogy bár immár saját főpolgármestere vezette, a Fidesz mégsem bízott Budapestben. Így került sor a Fővárosi Közgyűlés megszüntetésére, akárcsak egy olyan népszavazási szisztéma kidolgozására, amelyben könnyebb egy országos népszavazást tető alá hozni (nyolcmillió választóból kétszáz ezer aláíró), mint ugyanezt Budapestten kezdeményezni (ezért kellett 138 ezer aláírást gyűjteni az 1,4 millió fővárosi választó körében).

Ámde e logika szerint „jaj a legyőzötteknek”. Budapest hét éve nem épült semmi, leszámítva az idej világbajnokságot szolgáló uszodakomplexumot. Minden más csak papíron növeget, legyen szó a vitatott ligetbeli kulturális komplexumról, a Vár kormányzati és panoptikumi célú átalakításáról (mínusz miniszterelnöki irodaház, mert az valóban épül), a beharangozott óriáskórházokról vagy éppen a katasztrofális állapotú hármas metró felújításáról. Ami önmagában is nagy baj, de még elképesztőbbé válik a helyzet, ha felidézünk Szalay-Berzeviczy Attilának, a Budapesti Olimpiáért Mozgalom alapítójának szavait, aki a 266 151 népszavazást követelő aláírás összegyűltét követően leszögezte: márpedig olimpiára van szükség ahhoz, hogy Budapestben bármi is épüljön, vagy hogy a városban ne gyulladjanak ki lépten-nyomon a hármas metró szerelvényei.

Ez az a gondolkodásmód, amelyet Budapest lakói képtelenek megérteni. A főváros ugyanis nem díszlet, ami hol tömegrendezvényeknek, hol magas szintű látogatásoknak, olykor pedig rangos sporteseményeknek ad otthont, hanem az ország része. Az itt kezelt értékek és jövedelmek után adók folynak be a költségvetésbe, amelyeknek felelősségteljes és igazságos el költése a kormány és az országgyűlés dolga. A két jelző világosan rámutat: a köz vagyonából megfelelően kell részesednie a fővárosnak, és a budapesti utak, hidak, kórházak építésének, a közterek megújításának meg a gondolatkiérlet szintjén sem lehet olyan feltétele, hogy „ha rendszeren felsorakoztok az olimpia mögé”.

Ilyen különbségtételre vélhetően egyetlen választó sem adott felhatalmazást a kormányzó pártnak. Aki ilyen háttérű döntésekre jogot formál, az szembe megy a polgárok akaratával; éppenséggel kínosan bizonyítja, hogy a budapesti olimpiából neki csak az olimpia fontos, nem BUDAPEST

BUDAPEST

a városlakók folyóirata

Pro Cultura Urbis díj 2007

XL. évfolyam, 3. szám
megjelenik minden hónap 15-én

Alapítva: 1945

I–III. évfolyam: 1945–1947
szerkesztő:

Némethy Károly, Lestyán Sándor
IV–XXVI. évfolyam, 1966–1988

szerkesztő:
Mesterházi Lajos, Fekete Gyula,
Vargha Balázs, Jávor Ottó, Szabó János

Főszerkesztő:

Buza Péter

Olvasószerkesztő:

Saly Noémi

Szerkesztőbizottság:

**Angelus Róbert, Buza Péter,
Csontó Sándor, Hidvégi Violetta,
Kirschner Péter, N. Kósa Judit (publicisztika),
Saly Noémi, Sándor P. Tibor (archív fotó),
Sebestyén László (fotó),
Török András (Simplicissimus Budapestje)**

Facebook oldalunk szerkesztője:
Vadász Ágnes

A szerkesztés műhelye
a Nagy Budapest Törzsasztal

A szerkesztőség levelezési címe:
1054 Budapest, Honvéd utca 3.
E-mail: budapestfolyoirat@summa-artium.hu
Honlap: www.budapestfolyoirat.hu

Kiadja

Summa Artium Nonprofit Kft.
Felelős kiadó: Török András
1054 Budapest, Honvéd utca 3.
Telefon: 318-3938, fax: 318-3938

Lapigazgató
Szűcs Andrea

A BUDAPEST partnere
a Városháza Kiadó
Kiadóvezető: Csomós Miklós
Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár
1088 Budapest, Szabó Ervin tér 1.
Telefon: 411-5000

Terjesztés:

HÍRVILÁG Press Kft.
Telefon és fax: 411-0491
hivilag.press@hivilagpress.com

A folyóirat megjelenését az NKA támogatja

Tördelés:

Görög Gábor

Nyomdai munka:

Pharma Press® Kft.
1037 Budapest, Vörösvári út 119-121.
telefon: 577-6300, fax: 323-0103

ISSN: 1785-590x
Nyilvántartási szám: 2.2.4/237/2004

A borítón:

Kóckanóc és LED
(14. oldal)

A hátsó borítón:

Páris a Pilvaxban
(6. oldal)

ÖTVEN ÉVE

Mit rákentek a századok

Elek Lenke

Éljen május elseje, énekszó és tánc köszöntse... Április 4-ről szóljon az ének... – Jó, rendben, de mit énekelünk az iskolában március 15-én? Nos, a Himnuszt félve és hamiskásan, de persze korántsem tele tüdővel, felszabadultan és vidáman, mint a frissen kreált tavaszi mozgalmi indulókat.

fotó: MTI

Valójában senki nem tudta, ki írta a kötelezően előadott és megafonokból mindenhol harsogó új ünneplő dalokat, de ez az általános- és középiskolásokat nem is érdekelte igazán. Március 15-én inkább szavaltunk, elsősorban a Nemzeti dalt és más Petőfi-verseket. Hangosan skandáltuk: „Mit rákentek a századok, lemoszuk a gyalázatot” – közben nem is gondoltunk rá, milyen aktuális ez a két sor – és persze olykor ma is.

Furcsállhattak volna, hogy ha ünnepeljük március 15-öt, akkor miért nem munkaszüneti nap? (Az igazi ünnepekhez, mint a karácsony, a húsvét, mindenütt kötődött egyfajta városi vagy vidéki, de családias,

össznépi hagyománycsokor, még augusztus 20-hoz is.)

Szomorú, unalmas, esős napként maradt meg bennem, afféle iskolás dologként. Nagyon hideg nem lehetett, hiszen emlékszem, hogy általánosban még rakott szoknyában, térdzokniban és úttörő egyenruhában mentünk az ünnepségekre. Ezt a viseletet mindenki rémesen utálta, főleg a már formásodó lányok. Igazán előnytelen volt a nehezen vasalható csúnya rakott szoknya, a nyakig begombolt fiús úttörő ing, rajvezetői sallangokkal, jelvényekkel, sípall-dobbal, sőt, a váll-lapba betűrt sapkával, hozzá papucs cipő és tupírozott konty... Hová is fért volna a nemzeti színű kokárda? És egyáltalán: mi

az? Összekötni a régmúltat a jelen mélyben húzódozó ellentmondásaival – ez a nagyobacsáknak sem igen jutott eszébe.

Gyerekként aligha motoszkált a fejünkben az a disszonancia. Hogy a függetlenségre vágyó márciusi ifjak ünnepén egy idegen birodalomtól átvett világot hordozunk magunkon, és ezen a napon is az általuk kreált ünnepek koreográfiáját követjük. Arról se volt fogalmunk, hogy felnőttébb korunk március 15-ét a mindenkori hatalom rettegve várja majd, mert később szinte mind egyiket tüntetések kísérik, és már nem csak a függetlenség miatt. Azt pedig egyáltalán fel sem fogtuk volna, hogy ez még a 2000-es évekre is igaz lehet...

Semmi se úgy volt

Akik ötvenhat idején még kis gyerekek voltak, rá tíz évre sem váltak még igazán tudatos véleményformáló erővé. Persze akkor is voltak, akik emlékeztek az 1957-es Márciusban Újra Kezdjük jelszóra, de titokban, és csupán egy szűk, felnőttébb értelmiségi kör. Miközben az én korosz-

tályom az első Táncdalfesztivál dalait dúdolta vagy éppen „népitáncolt” a győztes Ki Mit Tud-osok hatására, fogalmunk se volt róla, hogy közben hányan ülnek még mindig börtönben. Ráadásul senki nem törekedett arra, hogy részletesen és alaposan beszámoljon erről a pár hétről. A közbeszédben az OSE – az októberi saj-

nálatos események rövidítése – is csak később terjedt el. Sokáig olyan tabu volt 1956-nak akár az emlegetése is, mint ahogyan a *Tímár Péter* féle Csinibabában *Gálvölgyi* alakította tömbházmester sem meri bementeni a megafonba, hogy az ötödik nyertes lottószám 56.

Történelemtanáraink is igazodtak a tankönyvekben foglaltakhoz. Azt talán csak a történészek tudták, hogy 1848. március 15. sem úgy történt, ahogy. Hogy *Petőfi* nem szavalta el a múzeumnál a Nemzeti dalt. *Kossuth* vagy *Görgey*? Erről a vitáról se hallottunk. Csak annyit tudtak tapasztaltabb cinikusok, hogy nincs törekenyebb dolog a múltnál, amely sokszor még bizonytalanabb, mint a jövő. Mert hogy mi és hogyan történt a nagy történelmi sorsfordulók idején – és ezt már azért később sejteni véltük – az évtizedenként változott.

Már 150 éve is tüntettek

Ma már tudjuk, hogy március 15. mindig az ellenzék számára volt fontos ünnep. Egyes történelmi visszaemlékezések szerint az addig csak magánkörben, kisebb kocsmákban megtartott évfordulón már 1860-ban zavargások törték ki. A szabadságharcban elesett honvédek emlékére gyászmisét szerveztek a pesti egyetemisták, a rendőrséget azonban kivezényelték a templomok bejáratához, a fiatalok

így végül többszöri próbálkozásra a Kálvin téri református templomban gyűltek össze. A gyászmise után a tömeg koszorúzni indult, előbb a ferencvárosi, majd a kerepesi temetőhöz, de itt is katonák állták az útjukat.

Az események végül odáig fajultak, hogy míg a tömeg a kerítésen át koszorút dobott a temetőbe, addig a katonák előbb szuronyral próbálták visszatartani az addigra már több száz fősre duzzadt tömeget, majd tüzet nyitottak. A sortűzben hárman sérültek meg, egyikük, *Forinyák Géza* joghallgató két héttel később belehalt a térdlövésébe, ezzel pedig utólag is március 15-e mártírjává vált. A diák temetése április elején az egész fővárost megmozgató hatalmas rendszerellenes tüntetéssé duzzadt.

1860 után rendszeressé váltak az ellenzéki koszorúzások, de voltak – nem kevesen – akik a megbékélésre vágytak. 1867-ben, a kiegyezés után az ünnep előestéjén már fáklyás felvonuláson ünnepelték a szabadságharcot vérbe fojtó Ferenc Józsefet, az új magyar kormányt, és az alkotmány helyreállítását.

Munkanap és tanítási szünet

Ugorjunk száz évet! Az 1956-os forradalom leverése után március 15. félelmetessé vált a hatalom szemében. Azt talán kevesen tudják, hogy *Kádár* kormánya 1956 decemberében rendeletileg visszaadta március 15-e nemzeti ünnep rangját, de 1957-ben öt nappal az ünnep előtt, mégis megint munkanappá nyilvánították, csak az iskolákban volt tanítási szünet, a Márciusban Újra Kezdjük reális és félelmetes fenyegetésnek tűnt a hatalom köreiben.

Milyen hétköznapi-társadalmi környezetben, kontextusban ünnepeltük, ha szolidan is, március 15-ét – mondjuk 1967-ben? Polbeat fesztivál, Riporter kerestetik, villanykapcsolós szavazással, víkendház-építés kalákában, Trabant-várás. Ugyanakkor a Magyar Írószövetség Székházában áprilisban már happeninget szervez *Altorjay Gábor* és *Szentjóbgy Tamás*, *Erdély Miklós* versét *Altorjai Sándor* mondja el. A Fiatal Művészek Klubjában, olykor elhangzik – persze „importból” – a Nyugaton is újdonságnak ható performance szó is. Minderről *Kádár* elvtársnak nem nagyon van fogalma, a besúgói jelentések többnyire megállnak az illetékes belügyi-pártbizottsági szintnél. A Fényes Adolf teremben *Kassák*-kiállítás nyit *Major Máté* – önköltséges alapon –, hogy ez akkor mit jelentett, nem tudni pontosan, de tény, hogy a hatvanas évekbeli vezetés nem kedvelte *Kassák* modern-

izmusát. Az asznapi újságokat fellapozva láthatjuk, hogy nagy terjedelemben veszik át a nyugati társadalmak tiltakozását a vietnami háború miatt. A Szovjetunió bevallja első úrkudarcát – úgy látszik, ezt már nem lehetett teljesen eltitkolni a NASA előtt.

Áru is van, persze banán csak karácsony előtt, és sok a panasza a minőségre. A Fővárosi Tanács március 15-i ülésén (munkanapról van szó!) a meghívottak beszámolnak arról a tarthatatlan helyzetről, hogy a kenyerek és péksütemények 20 százalékának kifogásolható a minősége, bár egyre kevesebben vizezik a tejet, ami viszont kis kiszerelesben nem kapható. A jegyzőkönyv részletesen szól az áruk, főleg az élelmiszerek javításáról, annak fontosságáról. Viszont Magyarországon már nem lehet senkinek éhen halnia. Március 15. mint ünnep egyébként nem szerepel a napirendi pontok között.

Visszapillantó, a közelmúltból

Hogy látja mindezt utólag, a rendszerváltás után *Pető Iván*? Ahogyan az a neten olvasható, 1967 „a *Kádár*-korszak egyik legjobb éve, mármint a rendszer szempontjából. A forradalom, a megtorlás kollektíve elfelejtve. A szocializmus örökkévalónak látszik, míg

a nyugati világ komoly politikai gondokkal küzd. Magyarországon a szocializmus alapjai már lerakva, cél a teljes felépítés; a Szovjetunió már építi a kommunizmust, de hogy ezek a szakaszhatárok mit jelentenek, azt csak az okkult kérdésekkel foglalkozó pártideológusoknak, meg legfeljebb az egyetemeken kötelező tudszoc (tudományos szocializmus) kurzusai hallgatóinak kell tudniuk. ... Van viszont reális perspektíva, ma úgy mondanánk, jövőkép, e pillanatban éppen a gazdasági reform 1968-as sikeres bevezetése és természetesen az aktuális (harmadik) ötéves terv, illetve az éves terv teljesítése. (...) Egyáltalán, olyan normális minden, nincsenek teljesíthetetlen követelmények, kiismerhetők a viszonyok, biztonságos, kiszámítható az élet, a jövő. 1967 a többség számára egy év a sok hasonló közül. Kisebb-nagyobb hétköznapi örömök, bánatok, a megváltoztathatatlanul tűnővel való együttélés, esetleg éppen az ezzel való perspektívtalan szembeszegülés éve, illetve mindezeknek valamilyen keveréke – miként a *Kádár*-korszak nagyobb része. Vannak viszont, akik biztató, új jeleket látnak. Lehet bízni a gazdasági reform változásokat indukáló hatásában, és a szocialista országok megszokott bornírt-

ságainak regisztrálása közben is észlelhető, hogy a nyugati társadalmakban mélyreható változás megy végbe, a második világháború óta a legnagyobb az elbizonytalanodás, mutatkoznak a következő évi nagy politikai megrázkódtatás előjelei.”

Mi történt a Batthyány örökmécsesnél?

Bár egyes történészek szerint az MSZMP-nek jól jött volna 1957-ben egy újabb tüntetés, hogy elnyomó intézkedéseit meg tudja indokolni, 1957. március 15-e békésen zajlott le, de, mint a krónikaíróktól – mára – megtudtuk, a nyugati követek nélkül.

Az 1956-os forradalom után rendszeresé vált, hogy a hatóságok igyekeztek megelőzni a tüntetéseket, többeket – „gyanús elemeket” – ezért eleve, ok nélkül, igazoltattak, begyűjtöttek, letartóztattak, hogy megelőzzék a látványos tiltakozásokat. Ennek módszerei finomodtak, de a szisztema egészen a rendszerváltásig élt. 1967–1987 között a KISZ által szervezett tavaszi ünnepsorozat, a Forradalmi Ifjúsági Napok (FIN) uralta a tavaszt. A párt korifeusai igyekeztek összekapcsolni a 48-as forradalomra emlékező ünnepet az 1919.

március 21-i Tanácsköztársasággal és a fasiszta megszállás alóli felszabadulásról való megemlékezéssel.

A hetvenes évektől az ellenzék már komolyabb megmozdulásokat tartott. De erről az ország széles közvéleménye alig sejtett valamit, hiszen az egyetlen tévéhíradó nem nagyon tudósított róla, az MTI se adta le, ez pedig azt jelentette, hogy az eseményről csak a résztvevők meg a környéken élők tudtak, de ők se nagyon híresztelték. Internet, okostelefon ugyebár sehol. Arról még a barátnőmének sem volt fogalma, pedig az V. kerületi Báthory utcában, majdnem a mécsessel szemben laktak, hogy pontosan mi történik március idusán a Batthyány örökmécsesnél, vagy arról se, hogy 1971-ben a Petőfi-szobornál kiszedték a vörös zászlókat a virágágyból. 1972-től már gumibottal oszlatta a rendőrség az összegyűlt tüntetőket. 1973-ban több mint hatszáz embert állítottak elő a Petőfi-szobornál rendezett ellenzéki megemlékezés után, a rendőrség a Ferenciek terén gumibotokkal támadt a nacionalizmussal vádolt ünneplőkre. Ezekről is utólag, a rendszerváltás után értesült, aki utánajárt.

És végül – újabb másfél évtizedet átélve – megértük, amit soha nem hittünk volna: 1989-ben már tízezrek vonultak az ismét nemzeti ünnepé nyilvánított március 15-én a Kossuth térre. Ami azután következett, újra történelem: Kis János, Orbán Viktor és Tamás Gáspár Miklós beszédet mond, a Varsói Szerződésből való kilépést követelve. A Szabadság téren, a Magyar Televízió lépcsőjén Cserhalmi György felolvassa a tüntetést szervező ellenzéki szervezetek 12 pontját, majd kinyilvánítják, hogy a Magyar Televízió az egész magyar nemzeté.

Hogy ma kié egy tévécsatorna, azt sokkal nehezebb kideríteni, de akkor legalább ennyi biztos volt. ●

(Forrás: FORTEPAN)

Forradalmi brunch és miskulantzia saláta

Évtizedekig senkinek nem jutott eszébe, hogy március 15-nek kulináris vonatkozásai is lehetnek, és az éttermek is megemlékezzenek az ünnepről. Ám az ezredfordulón már fontos dolgunkká vált – a hirtelen jólétben – a gasztronómia. Ezért számos helyen speciális, a reformkor szellemét megidéző történelmi lakomákkal várták – és néhol várják ma is – a vendégeket.

Az 1848-as eredeti helyszínén, a Pilvaxban nem is olyan régen (2011-ben) még egy 1830-as szakácskönyv receptjei alapján állították össze a 12 fogásos ünnepi menüt, amelyet március 15-én – stílusosan – 1848 forintért kínáltak.

A legtöbb vidéki szálloda mostanában is kihasználja a hosszú hétvégét, és „forradalmi” ajánlattal várja a vendégeket. A röjtökmuzsaji Szidónia kastélyhotelben minden hónapban más kor gasztronómiáját idézik meg, március a reformkor és a biedermeier jegyében zajlik. A vadkacsalével és miskulantzia salátával kezdődő menüsor citromos jeges szakítja meg hűsítő szorbet formájában, mielőtt a malachus székfűs borsos lében aszatra kerülne.

A budapesti Hiltonban az egykori séf, Juhász István úgyszintén a reformkor szakácskönyveiben kutakodott, mielőtt a számos gyerekprogrammal és más meglepetésekkel tarkított „forradalmi brunch-re” invitálták a vendégeket. (Ez afféle magyar-amerikai szófordulat.) Március 13-án, 14-én és 15-én minden nap egy-egy előétel, leves, főétel és desszert a márciusi ifjak korát idézi. Merésznek számító párosítások találhatóak egy-egy fogáson belül is: az ökörszály-leves kappannal és csontvelő-gombóccal vagy a gesztenyekenyér vörösborból érlelt meggyel a mai inyenceket is meglepi.

Páris a Pilvaxban

Buza Péter

A kávéházi kultúrtörténet iránt erősen elkötelezett laikus meg van győződve arról, hogy a Pilvax – és éppen a Pilvax! – történetének mára már minden ága-bogát feldolgozta a szakma. Hát nem. Főleg a legendás intézmény kultuszának második csúcskorszakát illetően mutatkozik közös tudásunknak terjedelmes vakfoltja. Ez az 1919-től az 1930-as évek közepéig terjedő időszak. Ezekben az években bizonyos Páris Vilmosné volt a jeles hely tulajdonosa.

taglalásából – a Magyarország 1928. évi 1. számának maga jegyezte írásában (A Pillwax-kávéház emléktáblája).

Egy francia família

1927 szilveszteri cikkében Bevilaqua néhány további érdekes részletet mesél el magáról a Páris családról, özvegy Meszl Lujza urának felmenőiről is. Mindazt, amit leír, nyilvánvalóan maga Páris Vilmosné mesélhette el neki. Az özvegytől (és BBB-től) megtudjuk, hogy *Páris Vilmos* apja, *Theodore de Paris*, aki 1819-ben született Párizsban, egy belga bank gödi birtokainak (előtte *Lónyai Menyhértnek*) jószágigazgatójaként halt meg Magyarországon, 1860-ban. Az ő apja pedig a hugenotta *Jéhan Frédéric de Paris* volt, aki frankföldről a poroszokhoz menekült, majd az 1815. évi bécsi béke jóvátételi tárgyalásai során befogadó hazájának képviselőjeként működött közre szülőhazája megbüntetésének kivitelezésében.

Theodornak – magyar iratokban: Tivadarnak, Meszl Lujza apósának – utánanéztem valamelyest. Kiderült, hogy nem 1860-ban, hanem 1867. november 10-én halt meg. A „belga-bank ügynöke” – és nem birtokának jószágigazgatója – volt. Mindössze 48 évesen – „a gödi puszta vasúti átjárónál gőzmozdony általi összezúzása folytán” –, tragikus körülmények között távozott az élők sorából. Hat árva siratta: *Ágoston, Sándor, Oszkár, Frigyes, Vilmos és Gizella*.

A Terézvárosban, az akkori Ó utca 40. számú házban lakott az özvegy és családja, de amikor az asszony, Rácz Erzsébet 1888-ban, 58 évesen magára hagyta többnyire már nagykorú gyermekeit, az akkori Szemere utca 12. szám alatt élték, ez pedig a Haggemacher-féle gőzmalom épületegyüttese. A Haggemacher és a Paris család között felderíthető a kapcsolat. *Haggemacher Henrik* volt az 1880-as évek közepén Svájc budapesti konzulja, egy bizonyos *Paris Elek* pedig (akit nem tudok elhelyezni Vilmos családfáján, de

Az elvárható legnagyobb körültekintéssel próbáltam tájékozódni arról, feljegyezték-e valaha is a kávéházi kultúra tudósai egy bizonyos *Páris Vilmosné* született *Meszl Lujza* nevét – és működésének tartalmát. Tekintve, hogy egy éppen esedékes családkutatási búvárkodás mellékszálaként a látókörmbe került mint a Pilvax utolsó magántulajdonosa. Találtam is egyetlen-egy szerzőt, aki személyével foglalkozott. *Bevilaqua Borsody Béla* szentel neki egy fotót s képaláírást alapművében (Pest-Budai Kávéházak): *„Kávéház és forradalom. A régi Pillvax Kávéház egykori emléktáblája az új Pillvax kávéházban.* »Ez a kávéház volt 1848-ban a Forradalmi Csarnok. Itt gyűlt össze naponta a Szabadságért lelkesedő magyar ifjúság. Itt szavalta e előszőr Petőfi Sándor a Nemzeti dalt... Emeljük és szellemük éljen itt és mindenütt e hazában.« A Kreith Béla gr. által 1900 Martius Idusán állított emléktáblát 1927 Sylvester estéjén avatta fel a Petőfi Társaság és a Kávésipartestület jelenlétében

özvegy *Nemes Páris Vilmosné Kávés*. Az Emléktábla alatt van a Petőfi Társaság szombatesti »Petőfi Asztala«.

Szép hosszú képalá, néhány hibával. A vésett felirat idézése során elspórolta az állítató, az Országos Történeti Erekllye Múzeum megnevezését. Továbbá – híven mindenkori gyakorlatához – a szemében fontosnak tűnő főneveket nagy kezdőbetűvel helyesírta. És, ki tudja milyen megfontolásból (nem tartom kizártnak, hogy mert ahogy más kávéosok, talán Párisné is elszántan támogatta nagy műve megszületését), nem a Petőfi Társaságot ékesíti fel az újraavatás babérkoszorújával, hanem „*Nemes Páris Vilmosné*”. Másrészt abban kétségtelenül igaza van, hogy erre az 1927. december 31-i újraavatásra nem kerülhetett volna sor, ha *Meszl Lujza* nem keríti elő ügyesen a régi táblát a régi Pilvax házának bontását elvégző vállalkozó raktárából.

Ez utóbbi jeles cselekedetének részleteit is BBB örökítette meg egyébként – saját érdemeit se hagyva ki az akció sikerének

bizonyos a rokonság) a kantonok országának triezsti konzuljaként működik, szintén Magyarországon. Kollégák.

Csak néhány mondatnyi kitérő ebben a történetben a következő bekezdés, amit most közbeiktatok: Páris Tivadarné Rác Erzsébet Sándor nevű fiának a fiáról, *Egon*-ról is találtam néhány adatot. Meszl Lujza unokaöccse 1924-ben született, 1934-37 között a pesti evangélikus gimnáziumba járt (az intézmény jogelődjében tanult kisiskolásként a kis *Petrovics* gyerek), 1942/43-ban aztán a Magyar Király József Nádor Műszaki és Gazdasági Egyetem elsőéves hallgatója lett. Hogy miért nem iratkozott be másodévesnek, annak okaként a háborút s bevonulását sejttem. Neve soha többé nem kerül elő a kézre álló adatbányák táróiból. (Itt kell megne-

veznem ezek legkiválóbbikát, az Arcanum Tudománytárát. Amióta használok, más ember lettem!).

Lindingerék Lipcséből

Meszl Lujza *Meszl József* cipésznek volt a leánya. A mester az 1880-as években a pesti Akácfa utcában, a következő évtized elején a Csengery utcában lakott és működött. Az 1890-es évek közepén halhatott meg: felesége, az 1828-ban született *Lindinger Lujza* 1896-ban már özvegyen távozott az árnyékvilágból.

Hogy *Lujza* nevű leányuk, aki Páris felesége lett, mikor született, erre nézve szintén csak feltételezésekre hagyatkozhatunk. Későn született gyermeknek gondolom, legkorábban az 1850-es évek közepén láthatta meg a napvilágot – így is kilencven esztendősnak kellett lennie 1945-ben, amikor a Fővárosi Levéltárban őrzött végrendeletét megfogalmazta.

A 18. század utolsó harmadától számíthatjuk azt a nagyjából ötven esztendősidő időszakot, amikor a Lindinger család több nemzedéke is – egymást követve – Lipcséből Magyarországra, közelebbről Pest városába migrált. Természetesen gazdasági menekülteként. Az életet keresve.

A familiából elsőként *Carl Lindinger* telepedett le a Terézvárosban. 1809-ben nyerte el a polgárjogot, becsületes mestersége: kapcsás és harisnyakötő. *Frisch Teréziát* vette feleségül, gyermekük nem született. De szépen gyarapodtak. Már az 1820-as években birtokolták azt a telket, amelyen a mai Hegedű utca–Király utca sarkháza áll. Örökösük, *Bösse Augustza* építtette *Hauszmann Alajossal*.

Augustza is Lindinger-lány, az édesanyját hívták így. Lipcsében született, 1815-ben. Minden bizonnyal kislánként, szülei korai halála miatt vette magához húga (nővére) gyermekét az 1820-as években a pesti kapcsásmester.

1830-ban költözött Lipcséből Pestre *Heinrich Lindinger* zenész. *Carl-Károlynak*, a bátyjának egy másik házába (ez a Kismező és Diófa utca közti átmenő telken állt, már régen eltűnt épület mai házszáma Csányi utca 3. lenne). Volt már három, még odahaza született gyermekük (a templomi muzsikuss asszonyát *Charlotte Grantnak* hívták), köztük az 1828-ban született Lujza, Meszl cipész majdani felesége (Pesten is tovább gyarapodott a család, még három Lindingerrel).

Páris Vilmos valamikor 1850 és 1860 között születethetett. Az 1890-es évek elején nősült meg először, *Troll Annát* vette feleségül. Halottas házként a gőzmalom

Szemere utca 22. számú épületegyüttesét jelöli meg: szegény ifjú asszonyka még csak 24 éves volt 1893 novemberében, amikor eltemették. Megözvegyült ura sűrűösen pótanyát keresett árván maradt leánykájának, Páris Vilmának – s talált is, Meszl Lujza személyében. 1894 körül házasodhattak össze.

Meszl Lujza tudja mi az üzlet!

A mai Király utca 54. szám alatti telken álló régi Lindinger-ház 1868-ban került Bösse Augustza tulajdonába. Akkor már sok éve *Fleischmann Károlynénak* hívták, az ura Pest egyik legismertebb hajdórász-parókamestere. Mikorra derék nagy bérházuk felépül, már éppen nyugalomban vonul, vagy másfél évtizedig élvezheti még a nyugalmas öregkor örömeit. 1886-ban halt meg. Özvegye 1898-ban. Minden vagyonát – beleértve ezt a bérpalotát és Szentmihály-pusztai nyaralóját, szőlőskertjét is –, Lipcsében maradt testvérhúgára, *Bösse Paulina* férjezett *Böttnerre* és annak családjára hagyja.

Ők pedig szinte azonnal eladták 150 ezer forintért a távoli kuzin Meszl Lujzának meg a férjének, Páris Vilmosnak.

Páris egy évtizeddel korábban nyitotta meg első üzletét Pesten, az evangélikus iskola épületében, a Sütő utca 5. számú házban. Csokoládé, tea, rum a választék: a „legjobb hírben álló cégek” termékeit forgalmazza. Három évvel később, 1892-ben bővíti a szortimentet. A „*mostani járványos időkben*” különösen fertőzésveszélyes (mert piszkos) kávéházi textilszalvéták helyett papírból valót hirdet, jutányos áron.

1896-ban a Kőbányai Polgári Serfőző Rt. képviselőjeként kíván boldog új évet ismerőseinek és barátainak a Budapesti Hírlap hirdetési oldalán. Egy-két évvel korábban egy hírlapi tudósítás már mint a gyár igazgatóhelyettesét említi.

Succit, az olasz koplalművészt, aki 1894 nyarán nyilvánosan éhezett több mint harminc napig Pesten, Kőbányán vendégelik meg először a teljesítményét felügyelő bizottság tagjai. A vendéglátó Páris volt. A tudósító szerint „*az eléje tett hideg fölszeletelt nem igen ízlett a műkoplalónak. Sokkal jobb étvágygal evett egy jó nagy adag teljesen nyers marha-húst kevés olajjal és hagymával. Hanem a serfőzde sörét nagy élvezettel itta.*”

1897-ben a Sütő utcai bolt a Schmidt Victor és fiai cég tulajdonába kerül, ez időtől kezdve Vilmos az ital-nagykereskedelemre koncentrált. Időközben beköl-

tözik a Király utcai bércpalotába, 1899-ben már mint császári és királyi udvari szállító s a Charles Heidsieck Reims pezsgőgyár vezérképviselője ebben az épületben jelöli meg lakását és irodáját.

Úgy látszik azonban, hogy nem tudja törleszteni a rokonságnak, illetve a hitelt folyósító pénzintézetnek a vételárát. 1901-ben elárverezik az ingóságait, nem sokkal később a házat is. Ezt követően a müncheni bajor királyi serfőzde vezérképviselőjeként szervez nyilvános kóstolókat – 1907-ben például a Városligetben –, majd feleségével együtt vendéglátósnak áll. 1913-ban az Andrassy út 61-ben nyitnak kávéházat. Ebbe hal bele valamikor a világháború éveiben.

1919-ben már özvegye, Meszl Lujza vásárolja meg Weisz Richárd olimpikon birkózóbajnoktól a második – lebontott eredeti épületéből a Pilvax közbe áthelyezett – Pilvax Kávéházat.

1927. december 31-én – természetesen a költő születésnapjára időzítve – aktív közreműködésével kerül vissza a régi, méretes fekete márványtábla az új térben kijelölt helyére. Alatta a kiegészítő, fehér márványba vésett felirattal: „A felső táblát a hajdani Uri-utca 7. sz. alatti Pillvax-kávéház homlokzatáról helyezte ide a kegyelet. Ujból felavatta a Petőfi Társaság 1927 december 31-én.”

A MÁV Visszhang Dalköre énekelte el a himnuszt, a társaság elnöke, Pekár Gyula mondott beszédet, majd a kórus a Falu végén költeményt és aktuális üzenetként a Nem, nem soha strófáit énekelte el.

S ez időtől fogva a társaság tagjai e táblák alatt találkoztak – egy ideig rendszeresen. A város pedig ismét felkapta a Pilvax kultuszát, a forradalom megemlékezéseinek is rendszeresített helyszíne lett. Igaz, Páris Vilmosnének ez a szerencsés marketingötlete nem teremtette meg az alapját annak, hogy az üzlet is virágozzon. Zeke Gyula megtalálta és saját dokumentációjában őrizi a „Kávéipar Testülethez” 1925 októberében intézett levelét, amelyben arra kéri a szakma érdekképviselőit, hogy segítsék elérni: a pénzügyigazgatóság mentesítse őt az akkor bevezetett „fényűzési adó” befizetésének kötelezettsége alól: „...a tulajdonomat képező »Pilvax kávéház«-am méreteire, valamint forgalmára nézve is, a kis kávéházak közé tartozik, s fogyasztó közönsége is a szegényebb állami és városi tisztviselőkből rekrutálódik.”

Az 1930-as évek közepére utalva pedig már teljessé vált hanyatlását írja le a

Budapest, szeptember 26. 976. (39.) szám. XIX. évfolyam. 1886.

BORSSZEM JANKÓ

Alberto Succi — a nagy koplaló.

Előfizetési és kiadási hivatalban: Budapest, Personzák-terez 2. sz. Hírlapírói díj: Egész évre 8 frt. — Félévre 4 frt. — Negyedévre 2 frt. Egyes szám 16 kr.

A KÁVÉHÁZ MINT PANTHEON ÉS PARNASSUS.

Kávéház és Forradalom.

A régi Pillvax Kávéház egykori emléktáblája az új Pillvax Kávéházban.

„Ez a kávéház volt 1848-ban a Forradalmi Csarnok. Itt gyűlt össze naponta a Szabadsággért lelkesedő magyar Ifjúság. Itt szavaltta el legelőször Petőfi Sándor a Nemzeti Dalt... Emlékük és szellemük éljen itt és mindenütt e Hazában!”

A Kreith Béla gr. által 1900 Martius Idusán állított Emléktáblát 1927 Sylvester Estéjén avatta fel a Petőfi Társaság és a Kávéipar-testület jelenlétében özvegy Nemes Páris Vilmosné Kávé. Az Emléktábla alatt van a Petőfi Társaság szombathelyi „Petőfi Asztala”.

A régi Pílvax (akkor Schöja) 1890 körül

Honismeret 1992/2. számában (visszaemlékezésében), Radó György: „Hogy miből élt meg a Pílvax Kávéház akkori

tulajdonosa, özvegy Páris Vilmosné – rejtély. Nagy néha betévedt egy-egy öregúr, újságot olvasni egy csésze fekete mellett, a

biliárdasztal unatkozott, a falnak támasztott dákók busongtak. ... Nem fogyasztó vendégként, csak ünnepi látogatóként jelentek meg itt évente március 15-én kiskolások szervezett csoportjai, megemlékezni Petőfi napjáról...”

Meszli Lujza 1944. március 26-án, tanúk előtt vetette papírra hivatalos végrendeletét. Amit 1945. XI. 14-én hirdetett ki a járásbíróóság. Amiből arra következtek, hogy özvegy Páris Vilmosné abban a hónapban hagyta el örökre Lindingerék Pestjét. Lakását (a Városmajor utca 3/b-ben) fogadott leányára, Vilmára hagyta, ahogy minden más tulajdonát is, előírva a számára, hogy az összérték húsz százaléka erejéig köteles kielégíteni a további rokonokat.

A Pílvaxnak 1937-ben már más tulajdonosa volt, személye az államosításig még legalább kétszer változott. Végül az ötvenes évektől üzemi étkezdét rendeztek be a magyar történelemnek ezen a sokszor buzgón ünnepelt hiteles helyén.

Már amilyen – szokásosan – a mi nemzeti buzgóságunk... ●

„Preiszer József akvarellje a Pílvax kávéházat ábrázolja 1848-ban”

– Gyere be, parancsolj! – invitál befelé a Libanon vendéglőbe egy szemmel láthatóan messziről migrált fiatalember.

– Libanonból jöttél?

– Én szír. Tizenhat éve itt a te országodban.

– Tudod, hogy egy régi híres pesti kávéházban kínálsz a báránynak?

– Tudom, tudom. Most március tizenötödikén is jönnek. Előadások lesznek. A ti forradalomról. Olaszoktól vettük meg egy éve. Volt itt még akkor sok régi kép is a falon. De nem ment nekik az üzlet. Eladták.

– Volt itt valaha egy tábla is. Fekete feliratos márvány. A Pílvaxról.

– Ami a panzió lépcsőházában van? Nem volt az itt. Nem.

– De, biztosan. És valami más?

– Várj. Előhozom. Réz. Vésve rá, ami neked fontos.

– És hol van a kép? Mert ez egy felirat volt a falon, egy festmény alatt.

– Nálunk nincs. Mit gondolsz, felrakjam ezt a falra? Én felteszem! Ha nektek fontos. Én értem, hogy ez történelem. Jönnek folyton, keresik, mi maradt.

– És ha bezártok? Aztán a következő tulajdonos megint átalakít? Ezt az emléket meg kidobja? Miért ne lennél lelkiismeretesebb, mint mi voltunk?

– Lelki...?

– Hogy megbecsüljük, ami a történelmünk. Ami nekünk már ávszázadok óta nem sikerül. Érted?

– De mi nem fogunk bezárni. Felteszem a falra. Majd gyere be. Ott lesz.

Kávéházi játékok

Szántó András

A kávéházi találkozások már régen nem merülhetnek ki csupán a kávézásban, sőt az ott hosszú órákat eltöltő férfiembernek olykor a beszélgetést, a pletykázkodást is megunták. Valamilyen szórakoztatóbb időtöltés után kellett nézniük – ekkor jött a képbe a kártya és a sakkjáték. Hamarosan ez is kevésnek bizonyult, nem volt elég látványos a győzelem az arslánok diadalához. Így aztán a 18. század közepén megjelent a kávéházakban a biliárd.

Bouilly: Egy játszma biliárd (litográfia, Párizs 1828)

A kávéházi élet a kezdetektől kialakította azon törzsvendégek körét, akik szinte „beköltöztek” a vendéglátóhelyekre, sokszor több időt töltve ott, mint a saját otthonukban. A hatósági engedélyek is a biliárdhoz kapcsolódtak, kötelező kellett lenni a játékasztal beállítására. Csak bizonyos számú biliárdasztal beállítására után nevezhették a helyet „kávéháznak”, sőt ennek függvényében használhatta a tulajdonos a „Nagykávéház” (Grand Café) elnevezést, azaz magasabb elismertség mellett magasabb árszintet is.

Szép história

A játéknak vaskos könyveket megtöltő irodalma van, különösen az utóbbi években, mióta a világbajnokságokon ezek nézik végig, amint két versenyző hosszú botokkal órákon át lökdösi a golyókat. Kialakulása címszavakban:

Angol változat: *William Kew* zálogboltjának cégére 3 rézgolyó volt, melyet záraskor levett, és a ház mögötti udvaron játszott velük, célba gurították őket, később meghívta a barátait is. A William beceneve: Bill, az udvar angolul Yard, ezért mondogatták

az emberek, hogy „megyek Bill udvarára játszani” (Bill’s yard). Másrészt a dákó angol neve „cue”, melynek kiejtése megegyezik a boltos-felhalál, Kew nevével („kju”).

A klasszikus francia-angol vetélkedés alapján van a születéstörténetnek francia változata is: a „bille” szó franciául golyót jelent – a biliard szó tehát golyó-játékot takar.

A játék, és az asztalok különböző típusai is kialakultak a 19. század közepére. A három fő változat: karambol, a bábus (fás) biliárd, ezen belül a magyar-biliárd, valamint a zsebes (lyukas) biliárd (Pool és Snooker).

A Pilvax kávéház a forradalom napjaiban
(Preiszer József vízfestményéről készült nyomat 1848-ból; az eredeti a Székesfővárosi Történeti Múzeum tulajdona volt 1948-ban)

A budapesti kávéházakban főleg a karambol asztalokat és játékmódokat vezették be, illetve a bábus magyar-biliárdot.

Megjelenik a régi Pesten

A biliárd budapesti történetével számos cikk, sőt, könyv is foglalkozik, ezért a csak a főbb „állomáshelyeit” érintem. Elsőként a belváros ékességét, a közelmúltban századik születésnapját ünneplő Astoria Szállodát említem, melynek története a kiegyezés előtti Pest korszakáig nyúlik vissza: helyén hajdan a Zrínyi kávéház, fogadó állt. Tulajdonosa Müller József volt, akinek unokája lett az 1900-as években a szemben, a Semmelweis utca sarkán álló Országos Kaszinó vendéglőse.

A Zrínyi kávéház induló kottacím lapja
(litográfia, Pest, 1863)

A Zrínyi kávéháza Pest egyik legnépszerűbb (de leghírhedtebb helye is) volt. A kor legjobb zenekarai – *Patikárius Ferkó* és *Rácz Pali* cigányprímás bandája – muzsikáltak a vendégeknek, például a közeli Nemzeti Színház színészeinek és sok írónak, például *Jókai Mórnak* és barátainak is. 1856-ban a régi házat lebontották, és helyére a felvidéki Fabritius család háromemeletes, szállodája épült, homlokzatán Zrínyi szoborral.

A szálló a szabadságharc után is fontos helyszín maradt, például *Hollósy Kornélia* (1827–1890) énekesnő, a korszak primadonája is lakott benne. Itt alakult meg 1868-ban az Országos Nőképző Egyesület (első elnöke *Veres Pálné*, később a közelben neveztek el róla utcát, amely a mai napig őrzi a nevét). A Zrínyi kávéházába *Erkel Ferenc* zeneszerző (a magyar sakkélet vezéralakja is) járt sakkozni.

A kávéház fő nevezetessége a remek, bécsi készítésű biliárdasztalok sora volt, ahol az új, francia származású játékbá hölgyek is beszálltak! Erről a kávéházzal dal is született, ilyesmivel nagyon kevés hasonló intézmény dicsekedhetett!

A „Zrínyi Kávéház Nóta” *Herdy Ferenc* szerzeménye, aki *Pleyer Ferencnek*, a Kávéházat rövid ideig bérlő vendéglősnek ajánlotta szerzeményét. Nyomatott kottája jelentőségét – témánk szempontjából – biliárdos jelenetet ábrázoló metszetképe, címlapja mutatja. A Zrínyi kávéház induló kottacím lapja (litográfia, Pest, 1863) mára becses ritkasággá vált.

A rajzot *Tatzelt Vilmos* készítette, akinek nevével feltehetően a legképzetesebb művészettörténészek sem nagyon találkoztak. Ihletője a francia művész,

Louis-Leopold Bouilly volt, akinek „Egy játszma biliárd” című világhírű festményéről számos metszet, litográfia, és azokról egyéb másolat készült a 19. század elejétől egészen a mai napig. Az egyik igen korai – még a sokszorosító eljárás feltalálása körüli időben készült – változat *Villain*, neves párizsi litográfus alkotása. A képen jellemző példája látható annak, hogy az un. „empire” korszakban, a 19. század elején sajátos társadalmi helyszínek alakultak ki Párizsban. A nyitott szórakozóhelyként működő „biliárdszalonokban” az angol úri klubokhoz hasonlóan gyűltek össze a felsőközéposztály, a jobb módú polgárság és a főúri körök tagjai. A játék innen „szivárgott le” a párizsi, majd a bécsi és pesti kávéházakba, ahol a magyar játékosok nagyon gyorsan népszerűvé tették, és ezzel segítették a gyors elterjedését.

Visszatérve a legendás Zrínyihez – egy olyan kávéház, melynek saját indulója is volt, nyilván az érdeklődés középpontjában állt. A megújulást, a lebontást és újjáépítést azonban mégsem kerülhette el. A Hatvani (1894-től Kossuth Lajos) utcát 1893-ban kiszélesítették, a beljebb állók épületeket lebontották, 1910-ben a Zrínyi fogadó és kávéház is eltűnt.

Forradalmi szerep

A Zrínyiből távolságra kisebb, időben nagyobb ugrást teszünk, hogy bepillantjunk a közeli Pilvax kávéház forradalmi hangulatába. Az események idején a tulajdonos aggodását válthatta ki a lázongó ifjak vehemenciája. Mindenekelőtt azzal, hogy a napok óta forrongó légkörben a biliárdozók vadul hadonásztak dákóikkal, amivel látnivalóan veszélyeztették a békésebb vendégek testi épségét.

Az eseményeket, a korabeli lapokat lelkiismeretesen végigböngésző *Lestyán Sándor* leírásából követhetjük nyomon: „Valóban nagy rumli volt éjszaka a Pilvaxban. Úgy kilenc óra tájban kezdődött. A Közvélemény kerekasztalánál haragosan kavargatták kávéjukat az ifjak, akik az Ellenzéki Kör gyűléséről érkeztek. Arcuk komor volt, a szemük szikrázott. Vulkan ült a lelkükben, minden pillanatban kitörésre készen (...) Nyíltott a kávéház ajtaja, s egy ismeretlen fiatalember lépett be. Nem nézett se jobbra, se balra, egyenesen felugrott a biliárdasztal tetejére, (Fillinger úr eltorzult arccal bámult rá a kasszapult mögül) és harsány beszédbe kezdett.” – ez a fiatalember hozta a hírt Pozsonyból arról, hogy Bécsben kitört a forradalom és

Metternich áruhában elmenekült. Kitért az éljenzés.

A kávéház tulajdonosának arca a továbbiakban sem tudott kisimulni, mert az egymást váltó szónokok mind követték a hírnök példáját: felugrottak a biliárdasztalokra, és mondták, vagy inkább elkiabálták szövegeiket. Így tett *Petőfi* is, amikor elszavalta a Nemzeti dalt. Fillinger úr aggodalmát a fiatalok vasalt, néha sarkantyús csizmája okozta, amellyel igen könnyen felsérthették az asztalok különleges és nagyon drága zöld posztóját.

De a kihívások sora ez után is folytatódott: „*Jurátusok csapata* tódult be hirtelen, nagy zajjal, lármásan. Jókedvűek voltak. A Komlókertről (egy közeli vendéglőből) jöttek, nem jutott nekik szék, megszállták hát a két biliárdasztalt. A dákokkal hadonásztak, pincér után harsogtak, bort, kávévet követeltek, és *Petőfit*, *Jókait* kívánták hallani.”

Drága, de bevételt generál

A 20. század elejére a játék általánosan elterjedt. Okkal. A másik ez idő tájt bevezetett kávéházi szórakozás – a kártyázás – mellett némi plusz bevételt is jelentett. S a vetélkedés izgalmától gerjesztett többletfogyasztás is növelte a forgalmat. Mivel a speciális asztalokat és kellékeket elég borsos áron lehetett beszerezni, a legtöbb helyen fizetni kellett a játékjogért.

Ide szerkesztett képünkön jól látszik – a dákótartó fali állvány mellett – hogy az asztal használata egy órára 80 fillér személynként (Magyar Szalon kávéház, 1913.)

Összehasonlításképpen bemutatom az Országos Kaszinó éves pénztári kimutatásának vonatkozó részletét:

	Bevétel:	Kiadás:
Kártyapénzből	19.853,- forint	
Kártyabeszerzésre:		3.910,- forint
Biliárdpénzből:	632,- forint	
Biliárdok fenntartására:		121,- forint

A biliárd növekvő népszerűsége nagyon gyorsan kialakította Budapesten, illetve az egész akkori Magyarországon a kiszolgáló iparágat. Elsőrangú cégünk a Seifert és Fia Vállalat volt, egy másik bemutatott fotón látszik a termékük – egy népes társaság használja éppen. Hozzájuk hasonlóan Fried Zsigmond műsztergályos (Király utca 33., később 39.) cége különleges minőségű biliárd-golyóiról és a dákóiról volt híres, míg mások importra szakosodtak, például a Horváth és Csillag vállalkozás a Király utca 19. sz. alatt. Európa minden országában jelen volt az „Iris Pastel” cég a dákokhoz használt krétaival.

A Magyar Szalon kávéház biliárdasztala és dákótartó állványa, Üllői út 14. (képeslap, 1913)

Biliárdozó társaság egy Seifert-asztal mellett (fotóképeslap 1900 körül)

Fried Zsigmond reklámja (színes reklám képeslaplap 1906)

Sztanoj Miklós kávéháza (képeslap, 1899)

Aztán sport (is) lett belőle...

Mint már szó volt róla, a szokásos pesti kávéházi elfoglaltságok a kártya, a sakk és a biliárd voltak. Az államilag hitelesített, zárjeggyel ellátott kártyacsomagokat Bécsben és Budapesten is a Piatnik és Fia cég szállította. A sakk-készleteket általában a Késmárky és Illés játékkereskedő cégtől vásárolták.

A játékok színtere változott. A kártyát „eldugták”, általában külön szobákba. A sakk teljes nyilvánosság mellett zajlott, bármely asztalnál folyhattak a nagy csaták – kivéve a biliárdasztalok körüli helyeket, mert ott a biliárdozók kávéja, süteménye foglalta el a márványasztalokat. A biliárdoknak sok hely kellett – ezeket leválasztották a vendégtérből.

Nagyon sok kávéház Pesten saroképületek földszintjén helyezkedett el. Itt általában a mellékutcai szárnyon állították fel az asztalokat, más esetekben a hosszabb termék végében. Közeliükben a falra szereltek dákótartó állványokat, amelynek kis fiókos asztala volt a paszta, kréta tárolóhelye.

A biliárd sportként történő elismerése a 19. század végétől kapott támogatást. Kóbor Tamás írja például egyik novellájában: „*valamiképpen kisütötték, hogy a biliárdozás igen egészséges, amennyiben kellemes mozgással, mérsékelt elevenítő izgatással jár, ezért űzik annyira különösen azok, akiknek ülő foglalkozásuk van.*”

A régi kávéházakban elsősorban karambol típusú játékok folytak. (A biliárdnak az elmúlt száz évben több változata kialakult, a legfőbbek a Pool, a Karambol, és a Snooker – ez utóbbi olimpiai sportággá felvételéért harcol most a

Nemzetközi Szövetség). A karambol egy verziójában az 1903. évi párizsi amatőr világbajnokság számít az első, a kontinentális Európában megrendezett komoly versenynek. Az első világháború megszakította a lendületet, de a 20-as években már újra virágzott a sportág, melynek „edzőtermei” rendszerint a kávéházak voltak.

Magyarországon is az egyik kávéház-tulajdonos, Sztanoj Miklós kezdeményezésére alakult meg az első Magyar Biliárd Szövetség, a sportág szaklapját ő indította, szerkesztette, 1913-ban bekövetkezett haláláig. A biliárd első hazai szakkönyvének megjelenését is Sztanoj támogatta, 1895-ben.

A VI. kerület, Teréz krt. 19-ben lévő kávéházát „A biliárd amatőrök gyülekező

Kávéházi kártya hatósági „zárjeggyel” (Eredeti kártyacsomag 1937)

helye”-ként hirdette, ahol „tíz amerikai biliárd” várta a vendégeket. A tíz amerikai asztal a legdrágábbak közé tartozott, tehát Sztanoj feltehetően nagyobb tőkével rendelkezett, ő maga is elismert játékos volt: Ehrlich Józseffel, bajnok-társával 1901-ben folytatott, több hetes versenysorozatáról minden hazai lap tudósított. A vetélkedés Bécsben, Párizsban és Londonban is érdeklődést keltett, a játék során Sztanoj világrekordokat állított fel elért összpontszámaival.

Népszerűségének bizonyítására idézem Hermann Lipót A művészasztal című könyvének sorait: „*Délutánonként, vacsora előtt Szinyei biliárd-szenvedélynek hódolt. Játszott Ferenczy Károllyal, Szabolcs Bálinttal s a hangos Tafflerrel, aki ház- és szakálltulajdonos volt, és az képesítette az asztal-tagságra, hogy biliárdpartnere volt. Pali bácsi nagyon szerette e nemes játékot, és hogy tudományát fejlessze, Szabolcs társaságában titokban eljárt Sztanoj Miklós mesterhez, az akkori idők leghíresebb profi biliárdjátékosához és hat héten át különórákat vett tőle. Ferenczy, aki tudományos szisztémával, nagy komolysággal űzte a karambolozást, sehogy sem értette Szinyei elképesztő haladását. Pali bácsi is annyira szerette ezt a játékot, hogy még komoly művészi vitákban is felhasználta példálózásra. Azt mondta: a művésznak, bármennyire eltávolodik a természettől, egyik lábával a földet kell érintenie, mint a biliárd játékosnak még a legkomplikáltabb lökésnél is.*” (A biliárd szót régén két l-el írták.) ●

Az illusztrációk forrása a szerző gyűjteménye

SÉTÁLUNK, SÉTÁLUNK

Kóckanóc és LED

szöveg: Horváth Júlia Borbála, fotó: Sebestyén László

Hír: Budapesten az elmúlt hónapokban negyven új helyszínen épült ki vagy újult meg a közvilágítás. Huszonhárom gyalogátkelőhelyen és tizenhét, bűnmegelőzési szempontból kiemelt helyszínen bővítettek. Lassan, de nő az okos lámpaoszlopok száma, amelyek elektromos autók töltőállomásaként és Wi-Fi bázisként működnek. A LED és a napelemes technika révén több tízezer kilowattnyi energia megspórolható (Greenfo/BDK nyomán)

A megtakarításokat szolgáló megoldások továbbra is erősen foglalkoztatják a lakosságot. Pénz! Idő! Energia! A bulvár- és a komoly újságok, műsorok – kevés kivétellel – a fogyasztás fokozására a spórolást helyezik középpontba. E szerint meggondolandó eleink rendelkezése, miszerint telihold előtt és után öt nappal nem szükséges égetni a közlámpákat. *Ki tudná elképzelni a településeket éjszakai sötétségbe burkolózza?* Senki sem felel, az egybegyűltek kedvtelve néznek végig a kivilágított Andrassy úton. Az Opera oldalában gyülekeznek, hogy büszke bentlakóként végigjárják a legfényesebb belvárosi turistaútvonalakat.

A túravezető kigyúlt arccal mesél, mutat, terel és vetít.

Képzeld el, estére a város elcsendesül, mindenki siet haza meleget és biztonságot nyújtó otthonába. Odakint a sötétség és a hideg veszi át a hatalmat. S akkor váratlanul megtöri a sötétséget egy aprócska fény – kigyullad az első közlámpa, majd sorban a többi. Az éjszakát uraló kétes elemek visszahúzódnak a fény elől, s a begubózott város ismét megtelik étellel.

A séta ezúttal is történeti résszel kezdődik. Az érdeklődőknek alkalmuk nyílik beleélni magukat a tizenharmadik századi létbe, amikor a lakosság a sötétség leple alatt

ablakon át ürítette a szemetesvödöröket, s a homályos kapualjból váratlanul szennyvíz ömlött a járdára. Az emberek irigykedve hallgathatták a messziről érkezett beszámolót, miszerint Párizsban már száz évvel korábban kivilágították a városi utcákat. *Nagyobb város, nagyobb szenny...* Az igazi lokálpatrióta visszamenőleg is a jó oldalát nézi a lemaradásnak, s úgy értékeli, idehaza talán nem is volt szükség akkora hajcihőre.

1777 őszén felvillant az első utcai olajlámpa Budán. Pesten egy évvel később jelent meg a közvilágítás, a ma is látható lámpatestek őseivel. A petróleum gyenge fényt adott; kócból sodort kanóc állta a lángot, mécses adagolta az üzem-

anyagot. 1856 telén jelent meg az első gázlámpa-pasor a Rákóczi (Kerepesi) úton, miután kiépült a lakossági gázhálózat. Hosszú évekig virágzott a lámpagyújtató (oltogató) foglalkozás; a lakosság három krajcár adót fizetett közvilágításra.

Csodálatos foglalkozás lehetett... A sétálók közül az idősebb évfjártat mintha átvénné a fiatalabb szerepét, s a mozdonyvezető, katoná, tűzoltó klasszikusokat bővítené, a lámpagyújtatói szakma kitanulásáról ábrándozik. Hajnalban és este végigsétálnék a körzetemen, létráról dolgoznék, biztos munka, biztos fizetés... A csoportvezető, érzékelvén az érdeklődést, megerősíti a feleket, hogy jól választottak, egyben figyelmezteti őket, hogy a fejlődés e szakmát sem kerülte el.

1909 tavaszán átadták az első villamos közvilágítási szakaszt 38 kísérleti fólámpával. Attól kezdve rohamosan gyarapodott az utcai fényforrások száma. A lámpakezelők már nem egyenként gyújtogattak, hanem kapcsolóórák segítségével, egyszerre 25-40 darab fényforrást kezeltek.

A további álmok szövegétését megszakítja hát a modernizáció, és a több emeletnyire törekvő öntöttvas oszlopok látványa. A régi kor kandelábereit elsőként az Operaház és a Balettintézet elé helyezték ki, s megközelíthetetlen magasságból ontják a fényt az esti előadásra érkező nézők lába elé. Kiderül az is, hogy a ma az utat kísérő lámpaoszlopok a Budapesti Városvédő Egyesület talán legismertebb hőskori akciója nyomán kerültek a megromlott régiek helyére, Ráday Mihály vezényletével. Jó lenne nekem ez, a kertbe... – súgja egyik találékony belvárosi a másiknak, már csak az eszköz pontos helyét kellene meghatározni. Az emésztő tetejére állítanám... Mindketten megfelelőnek tartják az elképzelést, a túravezető viszont felvilágosítja a társaságot, hogy az oszlopok egyben a milleniumi vasút lejáratainak tartópillérei. Könnyed búcsú hát a nehézfémektől, a túra második elméleti szakasza következik.

Kérem, jöjjenek közelebb, az Andrásy út egyik legszebb lépcsőházába invitálom önöket. 1882-ben Harkányi Frigyes doktor vásárolta meg a villamosított telekrészt, és bérházat építtetett rajta. A család a hatszobás, első emeleti, freskókkal díszített lakásban élt. Azóta restaurálták a falakat, szerencsére a mészalatt megmaradt a régi festés. Hogy jobban érzékeltessem a fényűzést, a mini projektorommal képeket vetítetek a falra. Itt van mindjárt néhány fotó a sugárúti építkezésekről.

A csoport áhítattal nézi az imbolygó kockákat, megelevenedik előttük a kezdet, miután az úr elfoglalta erkélyes rezidenciáját, a felsőbb emeleti lakásokat pedig bérbe adta, imígyen tengetve kies napjait. Na, jó, de előtte tőkét kellett gyűjteni... A praktikusabb elemek kiszámolják, hány étlen-szomjan töltött lámpagyújtatói évre lenne szükség hasonló „burzsoá dekoráció” létrehozásához és annak véltó kivilágítására. Az idegen/ ismerős vezető mosolyogva köszörül a torkán, s igazít a mobil szájmikrofonon; az I. és a II. világháború idevonatkozó érdekességei sem lebecsülendők.

Sajnos gyorsan feledésbe merült, hogy Edison 1911-ben Budapestre érkezett. Akkor már több száz lámpatest üzemelt fővárosban, de néhány évvel később, a háború éve alatt, az utcai fejlesztés leállt. Érthetően a civilek energiaellátása is visszaesett; mindössze hatvanas égőket volt szabad használni. Később az elavult gázlámpák kandelábereit villamos üzeműre alakították, a ki-bekapcsolást a gázművek dolgozóira bízta. Most pedig szeljük át a Bajcsy-Zsilinszky utat, és térjünk be a Bazilikába, ahol megszemlélhetjük a szakrális fényeket.

A résztvevők átadják magukat a harangok zúgásának, pontban 18 órakor mise kezdődik. Találkozunk tíz perc múlva a kijáratnál, addig csendesen... A turisták megszeppenve járkálnak körbe a templomot, és a kapott házi feladattal bíbelődnek.

Nos, milyen egyedi megoldásokat láttunk? Gyertya, mécses, örökmécses, színes égők – nagyon jó. Észrevették, hogy a rózsablakok mindegyike festett? Mintegy a természetes fény, jelképesen a hétköznapi élet beszüntetését akarták ezzel távol tartani; Isten ilyen körülmények között érzi otthon magát.

A hívek összekulcsolt kézzel hallgatják az előadást, szinte belevesznek a térbe, majd a spirituális után rövidesen a materiális létben találják magukat; következő állomás a Duna Palota. Ahol éppen bált nyitnak. A mennyezetről büszke óriáscsillárok dacolnak korokkal és technikákkal, mindössze az elektromos gyertyaizzók jelzik, hogy változás történt a kezdetekhez képest.

A kivilágítás minden korban fényűzésnek számít, s mutatja a gazdagság mértékét. A tizenkilencedik században a tükök ára az aranyéval vetekedett, egy estélyen pedig akár tizennégyezer gyertyát is elégettek, ami hatalmas kiadásnak számított. Nemhiába hordták akkoriban legyezőt magukkal a vendégek: a füstöt hessegették el maguktól. Másfelől a gyertya természetes időmérő eszközként szolgált, hiszen ha leégett, cserélni kellett.

A látogatók fényes szemmel néznek körül az előcsarnokban, körös-körül izgatott, beöltözött párok készülődnek a bálti estére. A ruhatáros gyöngéden érdeklődik, mi célból a látogatás, s alkalomhoz illő ridegséggel mutat körbe az előcsarnokon. A legszebb palota Pesten... A társaság tagjai megerősítik ebben, és gyorsan búcsúznak, hogy fölkeressék a következő legszebb palotát.

Az egykori Gresham (Biztosító) Házhoz érkezünk, manapság szállodaként üzemel. Felhívom a figyelmet a pávász kapura, ami igazi különlegesség. Jungfer Gyula műlakatos készítette 1906-ban. Sajnos este nem érvényesül eléggé. A páva a magyar néphagyományoknak megfelelően a szabadság jelképe; kiterjesztett szárnya a kék égbolt végtelenségét szimbolizálja.

Kijövet minden szem az égboltra tapad, mintegy összehasonlítandó, mekkorára nőhet a remélt szabadság, s ahonnan a természetes fény nyerhető. Néhány lépésnyire az utolsó álomállomás: a Duna-part. A rakpartok és az épületek fehér-sárga fényben tündökölnek, attól függően, melyik árnyalat divatja uralkodott akkoriban, amikor kiépítették a hálózatot. Korhú lámpatestben higanygőzlámpák, kompakt fénycsövek és kerámia fém-halogénizzók keverednek a LED-technikával. A jövő az ön-áramellátó, mozgásérzékelő közlámpáké, amelyek csak azt világítják meg, aki éppen fényben járna. Éppen olyan takarékosággal, mint amikor gyertyával világított, magányos lovaskocsik botorkáltak a girbegurba földutcaikon... ●

Simplicissimus Budapestje

BEVEZETÉS A KORSZERŰ SZNOB- ÉS HEDONIZMUSBA, VALAMINT AZ ALKALMAZOTT EMBERLESÉS TUDOMÁNYÁBA

Még egyszer László Fülöpről

Januári számunk címlapsztorijában *Piers de Laszlo* festőművészről, a híres portréfestő László Fülöp unokájáról írtunk, aki néhány hétre hazajött a nagypapja építette műteremházba. Eközben elmondtuk a László Fülöp életéről tudható egyre több dolgot. Azt az unoka információja alapján állítottuk, hogy László Fülöp után nem kevesebb, mint 5 millió font vagyon maradt 1937-ben.

Ezzel kapcsolatban jelentkezett olvasónk, *Korányi G. Tamás*, a budapesti tőzsdéről szóló monográfia szerzője – és erről a számról kimutatta, hogy nem lehet helytálló. Először *Churchill* miniszterelnöki fizetéséhez hasonlította az összeg képtelenségét. Az ugyanis évi 3000 font volt... Ugye lehetetlen, hogy Churchill fizetésének 1600-szorosa maradt László Fülöp után? Aztán jöjjenek a magyar érvek. 1937-ben 1 angol font 27,8 pengőt ért, ez azt jelenti, hogy László Fülöp állítólagos hagyatéka csaknem 140 millió pengőt ért. Ennyi vagyona Magyarországon egyedül a kiterjedt cégbirodalmat működtető *Chorin-Weiss* családnak volt. Nekik együtt. Ez a teljes magyar állami költségvetés mintegy 1/10-ével egyezett meg akkoriban. 5 millió fontos vagyona Londonban akkoriban talán egyedül a *Westminster* hercegi család volt, akik London belvárosi ingatlanok tulajtaírt birtokolták. László Fülöp öröksége *Korányi G. Tamás* szerint inkább 50 ezer font lehetett – az is hatalmas summa.

Veszekedést súroló vita a Simplicissimus Hőse díj átadásakor

A Nagy Budapest Törzsasztal díjátadó ülésai, ahol az oklevelet át szoktuk adni, mindig nagyon jókedvű események. Célja mindösszesen a személyes megismerkedés, a megsüvegelés.

Most azonban váratlanul másképpen alakultak a dolgok. Miután lezajlott a szokásos átadás, a fotókészítés, *Simplicissimus* faggatni kezdte az idei díjazottat, *Schlagmüller Gábort*, a Budapest régi képeken című Facebook csoport alapítóját. Az igazság az, hogy nem is nagyon kellett faggatni. *SchG* szívesen és jól beszél szenvedélyeiről: elmondta, hogyan kapcsolódott be néhány éve az Óbuda régi

képeken Facebook csoport munkájába, hogyan golyózták onnét ki, minden valószínűség szerint féltékenység miatt – talán mert sokat nyüzsgött és akciózott. Aztán a díjazott saját, új csoportot alakított, és maga is meglepődött, hogy milyen népszerű lett, milyen gyorsan növekedett a tagok száma. Hamarosan nem bírta a moderálást egyedül, annál is kevésbé, mert napközben motoron ül, kihordja a postát. A moderálásra leginkább a politikai anyázás miatt van szükség – mesélte. Személyes találkozót nem szerveznek, mert képtelenség felmérni, hányan jönnek el. Elmesélte, hogy mennyire sajnálja, hogy *Saly Noémit* is kizárta az egyik admin (a szabályok szerint jogosan), pedig az adminoknak ki volt adva egy néhány „védett” névből álló lista, ő is rajta volt. De aztán már nem lehetett visszacsinálni. (Noémi egyébként ezen az estén egy hosszú munkahelyi ügyelet miatt nem tudott jelen lenni).

Az első élesebb hozzászólás *Hidvégi Violetta*tól, a BFL nagy tekintélyű levéltárosától érkezett. Hogy egyszerűen nem fér a fejébe, hogy miért nem lehet odaírni, hogy a kép honnét van – mikor ez a csoport a régi képekről szól, nem? Leginkább a Fortepanról származnak itt a képek, az ingyenes archívum szerkesztői is mindösszesen s csak azt kérik, hogy az utánközölők adják meg a forrást + (plusz) az eredeti adományozót, ha van. E közben elismerte, hogy *Simplicissimus* ez évi hőse mindig odaírja, hogy ha a fotó forrása a Fortepan, valahogy így: F15795. A szám közlését nem kívánják meg, az eredeti adományozó feltüntetését annál inkább.

A díjazottunk nem szimatolta ki a kitörni készülő botrány szagát, először megpróbálta elütni kezdődő vita életét. Azzal a felületesnek tűnő megjegyzéssel, hogy az embereket nem érdekli, honnét van a kép. *Simplicissimus*, mint házigazda, viszont résen volt, és becsúszó szereléssel feltett egy álnaív kérdést: „*De hát az van a szabályokban, hogy meg kell adni a forrást, nem?*”

Hát igen, ezt valóban kérik, de ha nem adják meg, akkor nem lehet mit tenni... Ekkor kapcsolódott be a vitába *N. Kósa Judit*, a neves újságíró és helytörténész,

aki sok éven át volt a Népszabadságban megjelent Képmentő cikksorozat egyik szerzője. Elmondta, hogy a nol.hu archívumra minden cikke felkerült, de olyan technikával, hogy a képek a szokásos módon nem voltak lementhetőek. Ennek ellenére, néhány nappal később az apropóul szolgáló kép menetrendszerűen megjelent a BRK Facebook csoportban, forrás nélkül, mint saját felfedezés. Ez csak úgy lehetséges, hogy valaki csinált egy képernyőmentést, kivágta, újra elnevezte a fotót. Vagyis a tévedés ki van zárva: hidegvérűen eltagadta a forrást. *Judit* nagy vehemenciával hangsúlyozta, hogy természetesen ő azért ásta elő a képet a Népszabadság feneketlen képarchívumából, hogy közkinccsé tegye. De a szöveggel együtt. A csoporttagnak semmibe se került volna belinkelnie a cikket, akkor ott a kép, és a sokszor meglepő felfedezéseket tartalmazó szöveg. Igazi win-win szituáció! A csoporttag azonban valamiért maga akart az idegen tollakkal ékeskedni. A maga dicsőségét akarta maximalizálni, elítélhető módon.

Erre a díjazott kissé zavarba jött, valami olyasmivel védekezett, hogy „a világ megváltozott”. Hogy száz és százmillió engedély nélkül elcsent kép kerül fel a Facebookra, és ez ellen nincs orvosság. Ekkor egy kicsit természetlen, jogi keretekről való vitatkozás következett (két szabadalmi szakember is üldögélt a Törzsasztalnál), majd *Simplicissimus* ismét magához ragadta a szót, és megpróbált békítőleg fellépni. Hogy kis előrelépések is fontosak lennének – mondta. Például meg lehetne kérni mindenkit, hogy amikor az internetről elment képet, akkor a file-névbe mindig foglalja be a forrást. Akkor is, ha az bizonytalannal nem az eredeti forrás, például az egykor.hu igen hasznos gyűjtőportál, de saját képei nincsenek. Ha meglennének a források, akkor a Fortepan is rábukkanhatna új kincsekre, családi archívumokra. Aztán szerencsére a lapunkkal való együttműködés került terítékre. Megállapodtunk apró lépésekről, és a díjazott szerencsére nem sértődött meg (vagy jól titkolta), egy ponton azt mondta, hogy zavarban van ennyi nagy ember társa-

ságában. Aztán más témák kerültek elő, s Gábor, hóna alatt a bekeretezett oklevéllel távozott. Remélem, kiakasztja. Hazafelé azon gondolkodtam, hogy milyen egyszerű lenne javítani a helyzetet: hogy közeledjen a csoport gyakorlata a Törzsasztal elvárásaihoz.

Simplicissimus és hősének négy szemközti beszélgetése

2017 tavasza, délután hat óra. Hely: Liberté kávéház, V. Aulich utca 8.

– Szia, remélem kiheverted, hogy anynyira neked estek a Törzsasztal tagjai.
– Ugyan, megszoktam a gyűrődést. És a díj kihozta, hogy mennyien milyen sokra tartják a munkámat. Soha ennyi vállve-regetést, gratulációt nem kaptam. Szóval még egyszer köszönöm. A telefonban azt mondtad, lenne néhány ötleted, mit változtassunk. Ne kímélj. Vegyük sorba.

– A vicc az, hogy semmi lényegeset nem kellene változtatni. Először is írnék egy rövid beszámolót a díjátadásról. Hogy ez meg ez a kifogás merült fel. És hogy arra a döntésre jutottál, hogy valamit változtatni kellene. Először is a lap elején állandóan látható hosszas első bejegyzést és a jobb oldalon lévő *Description* részt összhangba hoznám. Ha az egyikben az van írva, hogy fel kell tüntetni a forrást, a másikban nem állhat az, hogy „a sok év alatt összegyűlt képek már átmentek a NET olvasztótégelyén”. A szabályokat rövidíteném, a forrás kötelező megadását előre hoznám, lehetőleg még a *ContinueReading* jel elé – a legtöbbben oda már nem is kattintanak tovább, vagyis a szabályok jó részét nem is ismerik. Azt is hozzá tenném, hogy bármilyen forrás jobb, mint a semmi – ahonnan az ember a képet történetesen vette. És legfőképpen felkérnék egy ötödik admint, akinek csak a források feltüntetésének ellenőrzése lenne a dolga...

– Hűha, hát ez azért nem kevés. Nem gondolod, hogy a fejemet vennék? Hogy sokan megsértődnének, elpártolnának?
– Lehet hogy lenne, aki távozna. Talán lassulna a növekedés. De olyan nagy baj ez? Nem a minőségi szolgáltatás, a jó együttműködés a lényeg?

– Rendben, keresünk egy admint, aki csak ezzel foglalkozik. De el tudod képzelni, hogy valakit ki is zárjunk emiatt? Nem lenne túlzás? Mégis csak más, mint ha nem bírja abbahagyni a politizálást, nem?
– Ez is, az is szabályszegés. Lehet per-sze türelmi idő. Be lehetne jelenteni, hogy egy ideig csak figyelmeztetés jár,

de 2018-tól már töröljük a forrás nélküli képet. (Vagy egy zárt, csak a tagok számára látható alkönyvtárba kerülnek.) [A beszélgetés még nem zajlott le.]

Búcsú két terézvárosi bolttól

Valamikor nem sokkal *Mándy Iván* halála (1995) után egy *Bihari István* nevű szerző szép tárcát írt arról, hogyan változott Pest az ő élete alatt. Hogyan változtak a mozi és boltnevek. milyen kevés állandóság volt ebben a városban. Az emlékek a Bajcsy Zsilinszky úton rohanták meg, amikor egy megnyugtató ellenpéldára akad. Így fejezi be az írást: „Nem tudom, hogy mióta áll ott az üzlet változatlan cégtáblájával, hogy létezett-e a vörös terror és a fehér terror idején. De mióta én járom a pesti utcát, azóta ott van. Átvészelte a Horthy-korszakot, a nyilas uralmat, Rákosit és a Kádár-rendszert. Megúsztta az Edényboltta történető lefokozást. És egyelőre állja a bevásárló központok szorítását is. Haas és Czjzek (akinek a nevét sem tudom kimondani) számomra a túlélés szimbólumává vált. Egy sokszor lerombolt, szétlőtt, felégetett és a szükségesnél is több plasztikai műtéten átesett város épségben maradt anyajegyévé. Ki tudja már, hogy a város melyik újjászületésénél került oda. Övjük hát gondosan Haas és Czjzeket az ámokfutó városszépítők és a merkantil hódítók rohamaitól. Hisz oly kevés anyajegy maradt Pestnek. Az anyajegy nem szemölcs, vétek hozzányúlni.”

A bolt most már legalább egy éve zárva, kiírták rá, hogy eladó. 2017. február elején már nem látni cégérfeliratát.

Egy másik elvesztésére lelkiekben már régebben felkészültem. A Bajcsy Zsilinszky út 41. sok éven át működő szaküzletet magamban igazságtalanul mindig csak távirányítóboltnak neveztem. Pedig lemezjátszótűket és hangszórókat is árult. Időnként megálltam a zsúfolásig teli kirakatai előtt, és megbámultam a régi tévék özönvíz előtti távirányítóit. Vajon ki vesz ilyeneket, s mégis, akkor miért nem az interneten? S a minap a 9-es buszból megláttam, hogy ütött a végóra. De nem azt írták oda, hogy bezárunk, hanem hogy költözünk... Másnap elsétáltam a helyszínre és megláttam, hogy egy másik – olcsóbb – környékre költöznek. „gyalogosan 12 perc, trolival 6–8 perc”. Ezentúl a Szondy utca 27. alatt tessenek őket keresni.

Éljenek és virágozzanak a budapesti specialista boltok! ●

A NAGY HÁBORÚ

Egy tragikus lovasroham emlékezete

Prohászka László

A BUDAPEST 2005. évi augusztusi számában adtunk hírt arról, hogy a Hadtörténeti Múzeum épületének belső udvarra néző falán 2004 nyarán felállították a gorodoki lovasroham 1945 után lebontott első világháborús emlékművének bronz domborművét. Az intézet azonban nem elégedett meg ezzel a gesztussal: a közelmúltban felavatták a korabeli fényképek alapján rekonstruált emlékművet.

Az emlékmű avatása 1929-ben

Az első világháborút követően számos emlékművet állítottak Magyarországon, ezek között több olyan is volt, amely konkrét csatában elesett hősi halottak előtt tisztelgett.

Ilyen volt a gorodoki lovasroham emléktáblája, amelyet a VIII. kerület, Kerepesi út 49. szám alatti huszárlaktanya udvarán avattak 1929-ben.

Az első világháborúban az Osztrák–Magyar Monarchia huszárezredeit már a hadműveletek korai szakaszában, 1914 nyarán jelentős veszteségek érték a keleti fronton. A galíciai hadszíntéren 1914. augusztus 17-én lezajlott gorodoki csatában a magyar királyi 5. honvéd lovas hadosztály kötelékébe tartozó 23. lovasdandárt nyílt területen támadásra vezényelték az oroszok kiépített állásaival szemben. Az ellenség egészen közel engedte a huszárokat, majd a rejtett gépfegyverekkel óriási pusztítást végeztek a rohamozók soraiban. *„Ez a háború első heteiben talán könnyelműen és elhamarkodottan vállalt katasztrofális lovasbravúr olyan lelki megrázkódtatással járt, hogy a huszárság sok évszázados történetének szinte tragikus utolsó fejezetévé vált”* – írta 1973-ban megjelent *Huszárok* című könyvében Nagyrévi-Neppel György. A gorodoki rettenetet tetézték az ezt követő rendezetlen visszavonulás éjszakáján a közeli Satanov községben bekövetkezett újabb jelentős veszteségek.

A meggondolatlan attak

A tragédiához komoly katonai vezetési hibák is hozzájárultak. A katasztrófát az 5. lovashadosztály parancsnoka, *Froreich Ernő* altábornagy sem élte túl. (Ma is él olyan verzió, hogy öngyilkos lett, de a korabeli orvosi vizsgálat szerint ellenséges golyó okozta a halálát).

A gorodoki lovasroham domborműves tábláját a Kerepesi úti huszárlaktanyában a bejárat közelében helyezték el. A fekvő téglalap alakú bronz relief mészkőből faragott, timpanonos keretben állt a főépület falán. Maga a dombormű vágató huszárokat ábrázol. Az előtérben a rohamot kivont karddal vezető tisztet trombitáját hátrafelé fordulva fújó, nyargaló huszár követi. A mögöttük, illetve a háttérben lovagló huszárok közül többen golyótól találva hanyatlanak le a lóról. A 170×105 centiméteres méretű bronztábla

Koszorúzás 1941-ben

alsó részén két sorban a következő szöveg olvasható:

A • ZENGŐ • KÜRTSZÓ • RÉGEN •
 ELVIHARZOTT • S • LEGENDÁK •
 ÓRZIK • MÁR • A • HŐSI • HARCOT
 • A • MELYNEK • HÍRE • SZÁJRÓL •
 SZÁJRA • JÁR / HOGY • TÚZÖN •
 POKLON • VIRTUSÁBAN • ÉGVE •
 VÉRES • CSATÁKBÓL • EGYENEST •
 AZ • ÉGBE • SZÁGULDOTT • EGYKOR
 • A • MAGYAR • HUSZÁR.

A felirat szerzője a Pesti Hírlap 1929. augusztus 18-i cikke szerint Gyula diák, azaz a két világháború közötti korszak népszerű írója, vitéz *Somogyváry Gyula* (1895–1953) volt. A bal alsó részen a *Manno Miltiades*, jobb oldalon a *Nemes György / 1929* szignó utal az alkotók nevére.

Az emlékjelet 1929. augusztus 17-én, a tragédia 15. évfordulóján avatták fel, ünnepléses körülmények között. Beszédet *József királyi herceg* egykori tábornagy mondott, Budapest székesfőváros nevében *dr. Czebe Jenő* tanácsos, az egykori magyar királyi 5. honvéd lovas hadosztály tisztikara nevében gróf *Bissingen-Nippenburg Nándor* nyugalmazott tábornok koszorúzott. Minden évben katonai tiszteletadással koszorúzták az évfordulón.

Az alkotók

A mű tervét tehát *Manno Miltiadesz* (1879–1935) készítette. Ő egyéves önkéntesi szolgálatát 1903–1904-ben a császári és királyi brassói 2. huszárezrednél teljesítette, majd szegedi 3. honvéd huszárezred tartalékalományába került. Igazi sportember volt: 1901-ben és 1902-ben a hazai labdarúgó bajnokság gólkirálya, a

BTC bajnokcsapatának tagja. Evezésben és gyorskorcsolyázásban egyaránt négyszeres magyar bajnok. 1912-ben evezésben indult a stockholmi olimpián. E mellett sikeres grafikus, festő és plakáttervező, később éremművészettel is foglalkozott.

Az első világháborúban népfelkelő huszártisztként a magyar királyi budapesti 1. honvéd huszárezred állományában teljesített szolgálatot. Végigharcolta a világháborút, 1914 augusztusában maga is részt vett a gorodoki hadműveletekben. Az 1932-es Los Angeles-i olimpia művészeti versenyén *Birkózók* című kispasztikájával ezüstérmét nyert. Ezt követően már nemcsak tervezte, hanem maga mintázta a császári és királyi 16. huszárezrednek a debreceni megyeháza falán 1932-ben felavatott domborműves emléktábláját, továbbá a 7. honvéd huszárezred 1935-ben Pápán felállított emlékművét. Utóbbi bronz domborműven – némileg módosított kompozícióval – ugyancsak a gorodoki lovasrohant jelenítette meg *Manno*. (A pápai huszár-emlék elkerülte budapesti társa kálváriáját: felavatása óta, a mai napig eredeti helyén maradhatott.)

A budapesti emléktábla plasztikai kivitelezése *Nemes György* (1885–1958) – későbbi művésznevén *Ősz Nemes György* – munkája. A 20. század elején *Zala György* tanítványaként részt vett a Hősök terén álló Millenniumi emlékmű néhány szobrának és domborművének kivitelezésében. A Nagy Háborúban katonaként szolgált. Olasz, majd francia hadifogoly-táborokba került, ahol szintén készített szobrokat. 1935-ben *Mindszent* község számára mintázott első világháborús emlékművet, amelynek központi eleme egy kardját kirántani készülő gyalogos huszár alakja. A budapesti Városligetben *Éötvös Lorándot* ábrázoló, 1952-ben készített mellszobra áll. Legismertebb alkotásának, a gorodoki huszár-rohambomborműnek a gipszmintája 1959-ben, özvegye ajándékaként a Hadtörténeli Múzeum gyűjteményébe került.

Évek, fordulatok

Amikor 1945 után a Kerepesi úti lovassági laktanyába a rendőrség egyik alakulata költözött, lebontották. A bronz domborművet a Belügyminisztérium 1948-ban szerencsére nem az öntődébe küldte, hanem átadta megőrzésre a Hadtörténeli Múzeum gyűjteményének, ahol annak rendje és módja szerint leltári nyilván tartásba vették, majd raktárba került.

A dombormű 2004-ben Hadtörténeti Múzeum falán

Újraavatás 2016. február 24-én

Az újraállított teljes emlékmű

Az első világháború kitörésének 90. évfordulójára emlékezve, 2004. júniusban a bronztablát megtisztítva és nagyobb sérüléseit kijavítva a múzeum belső díszudvarának falán helyezték el. A rekonstrukció újabb lépéseként 2015-ben ideiglenesen eltávolították helyéről, és minden részletre kiterjedően, teljesen felújították. E mellett az eredetivel pontosan megegyező formában és méretben rekonstruálták az 1929-es timpanonos kőkeretet.

Az újraállított emlékjelre eredeti fényképek és leírások alapján, betűhíven felvették a korabeli feliratokat. Felül a következő szöveg áll:

A GORODOKI LOVASROHAM EMLÉKÉRE.

(1914. VIII. 17.).

A dombormű alatti felirat:

A ROHAMBAN RÉSZT VETTEK A M. KIR. 1., 6., 7. ÉS 8. HONVÉD HUSZÁREZREDEK.

Amint a korábban idézett szövegből kitűnt, a bronz domborművön lévő felirat maga nem utal a rohamra. Erről és az abban részt vett huszár alakulatok megnevezéséről az emlékjel timpanonos mészkö-keretére felvett sorok szólnak. Ezért – túl az esztétikai megjelenésen – különösen fontos volt a mészköből faragott keret helyreállítása, mivel az emlékmű ezzel nemcsak korabeli formáját, hanem jelentését is visszanyerte.

Az eredeti szépségében újjászületett alkotást – amely művészi színvonalát tekintve, a legszebb hazai első világháborús emlékjelek sorába tartozik – 2016. február 24-én *Vargha Tamás*, a Honvédelmi Minisztérium parlamenti államtitkára és *dr. Kovács Vilmos* ezredes, a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum parancsnoka avatta fel a díszudvaron, ünnepélyes keretek között.

A megemlékezés hangulatát és méltóságát emelte, hogy az emléktábla mellett két első világháborús egyenruhát viselő hagyományörző huszár állt kivont karddal díszőrséget.

Fontos megemlíteni, hogy a Hadtörténeti Múzeum nemcsak a falakon kívül gondolt az emlékezésre. 2016. május 21-én a múzeum épületében megnyílt a Magyarország a Nagy Háborúban 1914–1918 című új állandó kiállítás, amely szakszerű pontossága és látványos kivitele mellett napjaink legkorszerűbb interaktív eszközeit is bevetve minden korosztály számára tartalmas élményt jelent. ●

Az illusztrációk forrása a szerző gyűjteménye

BLOGBARÁTOK

A Korbuly testvérek bérháza

Fonyódi Anita, Kép-tér blog

Kivülről semmi különös, modern lakóház a Szerb utca – Fejér György utca sarkán. Évekig jártam el mellette, amikor még a szomszéd épületben volt az olasz tanszék. De akkoriban még nem tudtam, hogy milyen pompás lépcsőházat és előteret rejt a nem túl feltűnő, de igényes külső.

A tervtári dokumentumok szerint a Szerb utca 17–19. bérházának terveit Miskolczy László építész készítette 1937-ben, a Korbuly testvérek megbízásából. A megrendelők részéről három aláírás is szerepel: Korbuly Jánosné szül. Korbuly Mária, Bókay Árpádné Korbuly Lili és Korbuly László. Mivel egyik név nem volt ismerős, így keressélni kezdtem.

Zenede helyett befektetés

A tervtári anyagok elárulták, hogy a harmincas évek első felében a telek még a Nemzeti Zenede tulajdonában volt. Az 1872-es kataszteri térkép egy keskeny, hosszú belső udvarral rendelkező épületet ábrázol ezen a helyen, ami nem csak a mostani ház helyét foglalta el, hanem a mai Fejér György utcának körülbelül a felét, a 10-es számú épületig.

A Zenede központi épülete nem itt volt, hanem a Semmelweis utcában, viszont itt működött egy ideig a konzi. Szemben, az utca másik oldalán az Egyetem épülete állt. A szomszédban, a Szerb utca 21–23 szám alatti, volt klarissza kolostor a Magyar Ki-

rályi Zálogházé, később pedig a Kincstáré lett, ma Rektori Hivatal. A Fejér György utca akkor még nem létezett, csak a harmincas évek második felében nyitották meg.

A Nemzeti Zenede 1928-ban az akkor igénybe vehető rendkívüli adókedvezmények kihasználásával egy új, modern iskolát tervezett, amelyben a hangversenytermen és tantermeken kívül bérlakások is lettek volna, a nagyobb jövedelmezőség végett. Ám a szomszédos sarkot akkor elfoglaló Közgazdaságtudományi Kar is épp bővíteni készült iskoláját és ajánlatot tett a telek megvásárlására, amelybe a Zenede feltételekkel ugyan, de beleegyezett. A pénzen felül bizonyos Bátya utcai telkek megszerzését kérték cserébe, de az ügylet valamiért meghiúsult.

Az új zeneiskola végül nem épült fel. A Zenede tulajdonában lévő régit a harmincas évek elején lebonthatták, mert 1934-ből fennmaradt egy engedélyezési terv, amelyből az derült ki, hogy, ha rövid ideig is, de akkor éppen tenisz- és jégpályák üzemeltek a helyén. Sajnos ezekről nem találtam képet vagy bővebb leírást. A telek akkori bérlője, a

Belvárosi tenisz és jégpálya kért engedélyt férfi és női wc építésére a meglévő iroda és melegedő mellé.

1936–38-ban megnyitották a Fejér György utcát. A Zenede egykori, a fél utcát elfoglaló telkét öt kisebbre osztották és felépültek a ma is látható modern házak, köztük a miénk. Egy mini Újlipótváros a Belváros szívében. A kötelező egységes főpárkány-magasságot 26,5 méterben szabták meg (4 emelet).

Mérnökgenerációk

Kanyarodjunk vissza a Korbuly testvérekhez, akik a házat építették. Róluk először az interneten talált dokumentumfilmből tudtam meg többet, aztán megkerestem őket levélben. A filmben a Szerb utcai házról nem esik szó, Miskolczy László építész neve viszont feltűnt pár kocka erejéig egy budai villával kapcsolatban, hála a temérdek családi filmfelvételnek.

Korbuly János a húszas évek végén kezdte el a népes család ünnep- és hétköznapijait 16 mm-es filmre rögzíteni, de bepillantást nyerhetünk a cseplői Weiss Manfréd gyár életébe is, illetve számtalan motor és autó is feltűnik a többnyire fekete-fehér kockákon. Olyan az egész, mint egy Fortepan képekből összerakott mozi, ami egy család életén keresztül végigrepít a huszadik századon. Az örmény származású familia történetét a leszármazottak Korbuly József MÁV főfelügyelőig vezetik vissza, akit munkájából adódóan mindig más állomásra vezényeltek, és a felesége minden városban született neki egy gyereket. A Korbulyok nagyon erősek voltak műszaki vonalon, ahogy ők mondják „a családban az autó volt a szerelem”. Szinte az összes fiú gépészmérnökként dolgozott, a lányok pedig sorra mérnököket választottak férjnek. Korbuly József leghíresebb gyermeke Károly, aki a cseplői Weiss Manfréd Gyár fénykorában vezérgazdátoként dolgozott. De vele egy időben ugyanez a gyár adott munkát fivérének, Korbuly Jánosnak is. Ő volt a háztulajdonos Mária férje, főmérnökként motorok, katonai járművek, terepjárók tervezését irányította.

Érdekes momentum, hogy párjául húsz évvel idősebb fivére lányát, Máriát választotta, akibe szerelmes lett és külön kormányzói engedéllyel vette feleségül.

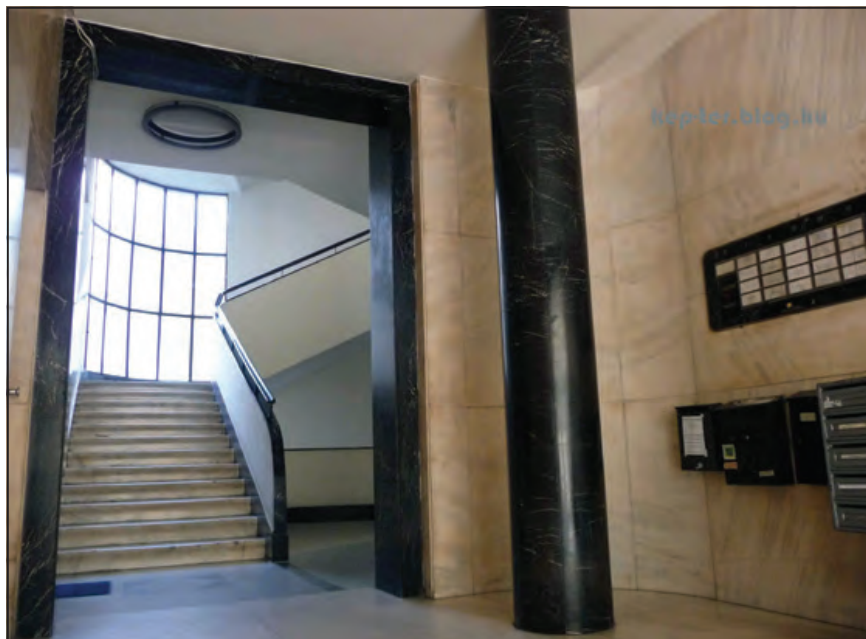
Liliről, a másik testvéréről külön nem esik szó a filmben, de a levéltári dokumentumokon Bókay Árpádné *Korbuly Erzsébet*ként szerepel, mert akkor még nem lehetett Lilinek keresztelni, de a családban és a környezetében mindenki így hívta. Az ő férje *Bókay Árpád* villamosmérnök volt. A harmadik testvér, *Korbuly László* viszont többször is feltűnik: *Korbuly Károly* fia a repülőgépek tervezésére specializálódott. A Weiss Manfréd gyárhoz tartozó Dunai Repülőgépgyár igazgatójaként dolgozott. *Korbuly Jánossal* ők voltak azok, akik 1944 őszén a Weiss Manfréd Acél- és Fémtermék főmérnökeiként sikerrel szálltak szembe a német katonai vezetésnek azzal a döntésével, hogy a gyári erőtelepet felrobbantsák. 1946 végén, amikor a gyárat államosították, *Korbuly János* közreműködését kérték az üzemek helyreállításához és a termelés újraindításához, de csak a kezdeti időkben tartottak rá igényt, amint elvégezte munkáját, „kivezették” a gyárból.

Mint ahogy azt *Korbuly János* unokájától és dédunokájától megtudtam, a nagyszülők pezsgő társasági életet éltek és az építész *Miskolczy László* is a baráti kör tagja volt. A testvérek közül senki nem lakott a Szerb utcai házban, a bérházat befektetésnek szánták, de még tíz évig sem volt a birtokukban, a háború után, az államosításkor elvették tőlük. A családnak több ingatlanja is volt, a harmincas években valamennyit *Miskolczy* tervezte.

Polgári minőség

Miskolczy László 1937-es tervein a pincében a kazánház, vasaló, szárító, mosókonyha, szalag- és széntároló mellé garázst is terveztek, ez utóbbi az alagsor egy negyedét foglalja el. A garázból aztán később szerviz lett, ami problémákat is generált például 1947-ben, amikor a szomszédos Hittudományi kar dé-

A Kép-Tér Blogot 2011 márciusában indítottam. Eleinte többnyire csak a fotóimat osztottam meg, némi leírással. Később egyre jobban beleástam magam az épületek és a város történetébe. A házak múltja és egykori lakóik, tulajdonosaik utáni kutatás mára igazi szenvedéllyé nőtte ki magát. Szabadidőmben, amikor csak tehetem, a város utcáit járom, nem tudok ellenállni a nyitott kapuknak. A harmincas években épült modern házak, a szecessziós épületek, díszes kovácsoltvas rácsok, ólomüvegablakok és százéves, kopott lépcsők és csempék szerelmese lettem.

kánja panaszos levelet írt az alagsorban elhelyezett műhely működésével kapcsolatban, miszerint „Az üzem munkáját jóformán teljes egészében az utcán végzi. Az ezzel járó kalapálás és a motorok járatásából eredő zaj szinte lehetetlenné teszi a hittudománykari előadások tartását, de idegörlővé teszi a quaestúrában dolgozó tisztviselők felelősségteljes munkáját is.”

A bejáratot *Miskolczy* a Szerb utcai oldalra helyezte, tőle balra több kisebb, jobbra egy nagyobb üzlet, illetve a garázsba vezető lejtő volt.

Az ötemeletes házban szintenként két darab három szoba-hallos és két garzonlakás kapott helyet. A garzonlakások a lakószobán kívül csak egy fürdőből és egy előszobából álltak. A lift a háromszög alaprajzú lépcsőház egyik szárának közepén helyezkedik el, tőle jobbra és balra is három ajtó van, mert a lift mellett mindkét irányban egy-egy garzon volt, a másik két bejárat közül az egyiket a tulajdonos használta, a másikat a személyzet. Ez a bejárat a gazdasági előtérbe nyílt, a cseléd ezen keresztül jutott be a konyhába, onnét pedig a saját kisméretű szobájába. De a módosított terveken az is látszik, hogy a negyedik emelet alaprajzát valamikor újratervelték és talán panzió részére rajzoltak meg egy hosszú folyosóról nyíló hat kisebb helyiséget. A tetőemeleten a viceházmester lakása volt a Szerb utcai magastetős részen, a *Fejér György* utcai oldalon a rajz még „nem járható lapostetőt” ábrázol.

A lépcsőház és a belső tér elegáns és magával ragadó, sokáig tébláboltam bent és gyönyörködtem a látványban. Az előcsarnok padlóját és a falakat márvánnyal borították, az oszlop borítása és a nyílások kerete feke-

te márványból készült. Megvan a régi lakónévjegyzék, és ahogy a terveken, szintenként négy lakást mutat, bár ma már több van, mert például beépítették a tetőteret a Szerb utcai oldalon. Az előcsarnok világítását a menynyezetbe süllyesztett kerek világítótestek adták. Csodás a háromszög alakban felfelé tekerő lépcsősor, és remekül mutatnak benne a kerek világítótestek, bár egy részük az évtizedek alatt kissé átalakult. A lépcsőház a lépcsőfordulóban félkörívesen kialakított üvegfalon keresztül kap fényt, a nyitható ablakok a mai Rektori Hivatal udvarára és a Kecskeméti utcai házakra néznek.

Kint az utcán, a Szerb utcai oldalon emléktáblát helyeztek el. 1939-ben *Püski Sándor* az egyetemek közelsége miatt nyitotta meg itt üzletét és kezdett el könyvkiadással foglalkozni. Ez volt a Magyar Élet Könyvkiadó, amely főként a népi írók műveit jelentette meg, de szívesen adták ki elsőkötetes szerzők alkotásait is. Ma már tudjuk, hogy milyen messzire vezetett innen az útja. ●

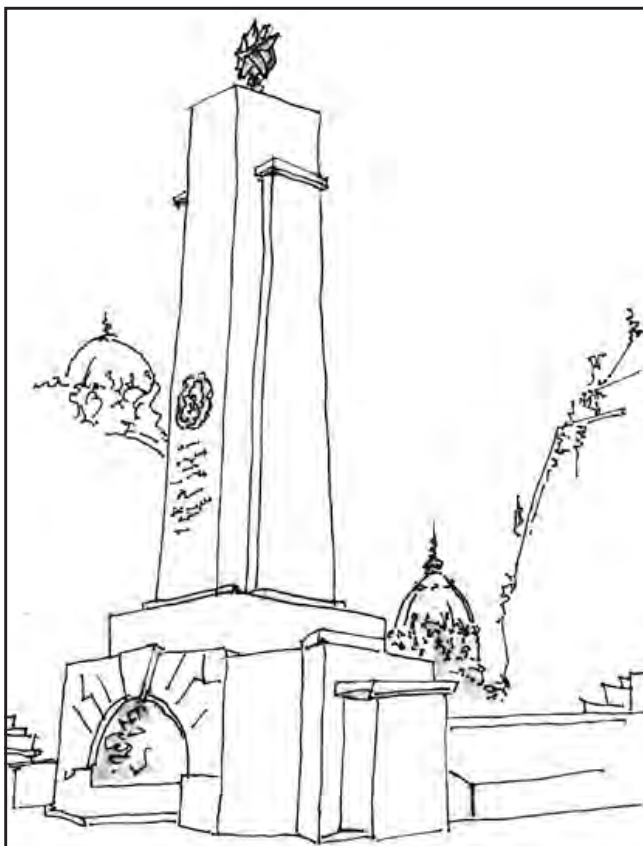
Ifjúságom tereiről

Dámosy Géza

Az 1936-ban született Dámosy Géza építésznek indult Budapesten. 1956-tól Németországban élt, s érdeklődése hamarosan másfelé vonzotta: grafikát, művészettörténetet tanult, sőt pantomimmal is foglalkozott. Közben „körberajzolta a világot”, rendszeresen hazajárt, ma is követi a város minden változását. A BUDAPEST 2014/2. és 2016/10. számában ezekből a műveiből már közreadtunk egy csokorra valót. Régi-új emlékeiből kaptunk most két újabb kollekciót. Szöveget, rajzokat, fotókat. Ebben a hónapban a terekhez fűződő emlékeit adjuk közre.

SZABADSÁG TÉR

Kialakulását annak köszönheti, hogy az itt terpeszkedett rossz-emlékű Neugebäudét lebontották. A teret övező paloták a déli oldal kivételével a századfordulót idézik, az emlékművek kalandos sorsa viszont az elmúlt száz év történetét jellemzi. Az északi kerekded rész fókuszában állt egykor az országzászló, rúdja esküre tartott kézben végződött: *Horthy Miklós*éről mintázták. Körülötte négy égtáj szerint az elcsatolt területek emlékműve volt. Az ostrom alatt a lobogót valaki félárbocra vonta, aztán minden eltűnt, az országzászló ma a Kossuth Lajos téren leng. A négy irredenta szobrot összetörték, a zászló helyén áll ma a szovjet emlékmű. Stílusa nem ide illő, szövege már nem aktuális. (*Sztálin* sosem beszélt felszabadulásról, ezt *Rákosi* találta fel.) A tőzsde előtt állt a magyar fájdalom szobra, egy női akt, ennek a Palatinus strand előtt találtak helyet (ma Balfon található). Az USA nagykövetsége előtt *Bandholtz* szobrát a követség rezidenciájának kertjébe száműzték. (Ma ismét eredeti helyén áll.) A tőzsde, akkor már TV-székház előtt állt egy

ideig *Kisfaludi-Strobl* idéten, „Hála Sztálinnak” című alkotása kicsinyített másolatban (a szobortemetőbe került). A tér déli felén nemrég új emlékművet emeltek, a német megszállást idézi, sajnos túlságosan epikusán. Rossz helyen is áll, környezetét zsúfoltá teszi, témája provokatív. Környéke megtelt kritikus kéziratokkal, fényképekkel. Próbálták volna ezt a szovjet emlékművel megtenni, vagy azt netán eltávolítani! (Ideiglenesen

megtörtént, amikor mélygarázs épült alája.) *Reagan* új szobra mintha feléje menne, vagy inkább követségéhez igyekszik?

1953 tavaszán a térre futott be a felszabadulási emlékstaféta. A Vasasnak volt a legjobb csapata és mivel én akkor a 4x100-as ifiváltó nagyreményű tagja voltam, engem neveztek ki befutónak. Nagy előnnyel meg is nyertük. A célszalagot elszakítván rögtön felvehettem a melegítőmet (április eleje még csak alig tavasz), legott kezembe nyomtak egy malomkerék méretű koszorút, egy ismeretlen leányzóval a másik oldalán. Irány az emlékmű. Megtörtént a koszorúzás, nem kellett térdre essünk. Viszont többrendbelileg lefotóztak, sötét kommunista múltamat ezáltal dokumentálandó.

DEÁK TÉR

Ide fut össze három földalatti vonala, a milleniumi földalatti megállója is itt volt, de az ötvenes években kicsit arrébb helyezték, megszüntetve egy éles kanyarját, de akkor mindenki azt suttogetta, hogy itt verőpince épül, mert fölötte az Adria-biztosító akkor a főkapitányság volt (ma Ritz-Carlton luxushotel). Szemben a Marokkó-udvar már nem állt, lebombázták, mögéje épült a negyvenes években a szép vonalú autóbusszpályaudvar, ma kávéház meg borkostoló. De ez már az Erzsébet térhez tartozik, errefelé nem kell messze gyalogolni, hogy egy másik térre lukadjunk. Az Adria mellett egy hatalmas századfordulós épület, kupoláját sajnos nem építették újjá, itt volt az NDK-centrum. Szemben a szép klasszicista evangélikus főtemplom, régen kis tornya is volt, helyette egy kedves harangjáték vidítja a sok itt ülőt. Mellette az egyház múzeuma, itt őrzik *Luther Márton* eredeti testamentumát. Hogy került ide, nem tudom, de hogy miért maradt itt, annak története van. *Göring*, a szenvedélyes

gyűjtő mindenképpen meg akarta kaparintani ezt az értékes dokumentumot. Rabolni nem akart, csatlóssal szemben ez nem illendő, inkább fűt-fát ígérgetett, végül egy nagyméretű *Luther* szobrot is. A felső része el is készült, a múzeum udvarában tárolták. *Göring* már nincs, a testamentum meg maradt. A szobrot kiegészítették, igen nagy lett, a Bosnyák tér mögötti evangélikus kultúrközpont kertjében áll. A Deák teret ma a metró feljárója csúfítja, mellette sok pad meg három szobor, *Csikász* szép leányaktja, egy holokauszt-emlékmű és egy újabb keletű *Bajcsy-Zsilinszky* szobor. Állt itt egy nagyméretű, de azt félreértették, és a Nyírségbe vitték. Anyám mesélte, hogy ismerkedett meg *Bajcsy-Zsilinszky*vel egy vendégség alkalmával. Amikor beléptek, éppen *Hitlert* szidta, karját előrelendítve, ingerülten ugrott ki foteljéből. Hát ilyesmire emlékezhetett a szobor alkotója is, de az istenadta nép úgy kommentálta: „kész vagyok, hol a wc-papír?”

Az aluljáróban a kedves földalatti múzeum előtt hajléktalankok hajléka illatozik, fölötte van a 49-es és a 47-es végállomása, s tornyosodik az *Alpár Ignác* tervezte Anker-palota. Meg kell mondjam, ugyancsak otrombára sikerült...

SZENT ISTVÁN TÉR

Mindig a Révay utcából közelítem meg. Elsőnek a bazilika mívészaki tornyát pillantom meg, nemrég egy beragadt világháborús aknát találtak benne, hatástalanításának idejére az egész környéket kiürítették, nagy baj lett volna, ha felrobban. Az útra kiérve látható lesz az emeleti félköríves kápolna, a plébániatemplom építése alatt itt tartották a miséket, a Szent Jób is itt található, két emelettel lejjebb meg az aranylábú *Puskás* síremléke. A kápolna bejárata alatt egy belövéstől kidőlt hatalmas oszlop hevert évekig, előtte a kis parkban agyabugyáltak 2006 októberében egy tüntetőt. A templom északi hom-

lokzata a déliével egyetemben klasszicista, még *Hild* idejéből való, ezt *Ybl* meghagyta. A tér északi oldalán az első bérház földszintjének bejárati díszje *Lajta Béla* alkotása, ide menekült a Várnegyedből a Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum, de csak rövid időre, innen is tovább újták, ma, remélhetőleg véglegesen, az óbudai Krúdy-házban működik, ez a főváros legeredetibb kultúrintézménye.

A következő épület volt az én első elemi iskolám, emlékszem nagy boltíves lépcsőházára, tetőterében barátom, *Kovács István* egy tanuszodát épített, de minden hiába, valaki az egész tömböt eladta valakiknek, most minden épület vár valamire.

Balra fordulva bejutunk az igazi térre, mely nem volt mindig ilyen: az eucharisztikus világkongresszusig csak a csálé déli része volt meg, akkor bontották ki az északi részét, itt sokáig egy tűzfal éktelenkedett, de annak legalább volt némi struktúrája. Aztán egy hármastagozatú panelborzalom épült ide: de jól jönne egy kis kozmetika, új homlokzatok, legalább két emeletnyi visszabontás... nem lakóház, tehát lehetséges lenne.

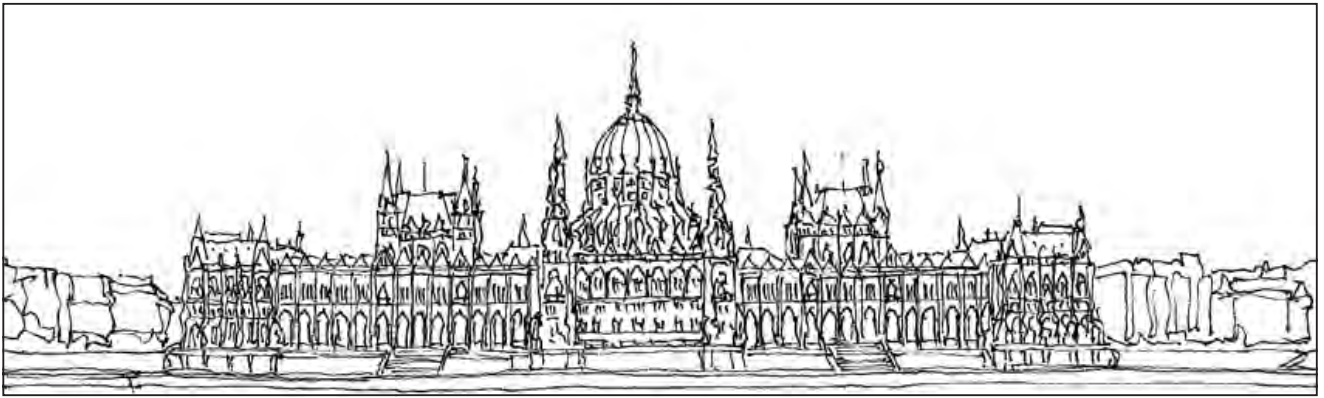
A teret kétoldalt kávéházak övezik, nyugati végéről nézve gyönyörű a templom homlokzata. *Hild* kupolája összedűlt, a mait már *Ybl* tervezte. A teteje 1947-ben leégett, sokáig csak a váza volt látható. A belső kupola szerencsére nem sérült meg. Ide ma lift visz fel, körfolyosójáról igen szép a kilátás. A belső és külső kupola között egy merész vaslépcső vezet fel a lanternáig. Hogy innen milyen a kilátás, azt csak kevesen tudják, én egyszer gyóntatóbácsim vezetésével voltam fent. A főlépcsőn látogatók százai üldögélnek, sok az iskolás csoport. A bejáratnál jobbra levő fehér márvány relief sokáig be volt falazva, mert a *Pacelli* előtt térdeplő *Horthy Miklósnét* ábrázolta, katolikusként ő volt a kongresszus fővédnöke. A plébániahivatal a sarkon túl, a Hercegprímás utcában van, vele szemben virág alakú fagyaltot árulnak, itt nagy a sor. A déli oldalon a Baj-

csy-Zsilinszky útra (Váci körút, Vilmos császár út) visszatérve, a sarkon egy szép klasszicista belsejű postát találhatunk. És még egy kis klasszicizmus, de az ritkán látható: a hatalmas, boltozatos altemplom. A háború után a levéltár használta. A bazilika főbejáratát eredetileg *Lipót* nagy, kerek kőtáblája díszítette volna, ezt okafogytán az altemplom falára helyezték, de ezzel megsértették őt, gondolom, mert amikor nemrég leemelték a falról, agyoncsapott egy ártatlan munkást. Nem helyezték vissza, a földön fekszik, vezekel.

TISZA KÁLMÁN TÉR

Ez volt az első neve. Nem liget, nem park, Pest legnagyobb tere. Négyszögletes, ma még rendezetlen. A század első felében a déli sarkába épült a Városi Színház, ezt később mozinak használták. Nem volt előtere, ezen javítandó *Kocsis Iván* az ötvenes évek elején egy semmitmondó homlokzatot biggyesztett rá, ezzel lett Erkel színház. Második operaként működött, rengeteg ülőhellyel, imádtuk, akkoriban más híján mindenki operarajongó volt. Az évezred elejéig működött. Akkor valaki romossá nyilvánította, mert plázát kívánt a helyébe. Nem sikerült neki. Nemrég rendbe hozták, ismét második operánk lett, s ha nem is oly pompás, mint az öreg, de belcanto és igen jutányos. A hely neve ekkor már Köztársaság tér.

Szemben állt az MSZMP pártháza, története állítólag a nyilas időkig vezethető vissza, stílusa szocreál, az 1956-os harcok alatt lövéseket kapott, egy sokszor bemutatott filmfelvételen látszik, hogy egy mentőorvos a tér közepén egy nagy szobor lábánál esik össze. *Siklósy* alkotása volt, 1944 tavaszán avatták, paraszt és munkás állt egymás mellett, rajta a szöveg: „tiszteled a munkát!”. Tíz év múlva ott jártamban csak a meglincseltek emléksobrát találtam, az említett másiknak máig is csak észrevehetően hullt helye van. Miért? Nem tudható, csak sejthető:

pártunknak és kormányunknak nem volt ínyére egy szocialista emlékmű, amely még a Horthy-korszakban emeltetett. Ennyi. A mártírelmékmű ma a szobortemetőben található, itt egy akkor a harcokban halálra sebesült külföldi riporter mellszobra áll. A párház az MSZP-é maradt, eladták, kiürült, a szél jár ki-be rajta meg a hajléktalanok, utójára láttam, hogy a bejáratot befalazták.

A hely neve ma II. János-Pál pápa tér. A három nyolcemeletes Bauhaus stílusú lakóház közelében van a négyes metró legszomorúbb megállója, mert mire az állomás neve kimondatik, a szerelvény már rég elment. Állítólag néha úgy mondják be, hogy „Pápatér”. Se non è vero, è ben trovato. Dehát miért nem Vojtilla tér? Berlinben ismertem egy Pacelli teret.

KOSSUTH TÉR

Tudja-e, kedves olvasóm, hogy a Parlamentben az üvegbúra alatti Szent Koronát éjszakai nyugalomra egy sötétbársony lepellel borítják? Én tudom, mert az alkotója jó barátom és szomszédom. *Munkácsy* Honfoglalása csak hivatalos fogadások alkalmából látható. Nincs jó helyen, rossz a rálátás, kicsi hozzá a terem. Sajnos a Vadászterem Körösfői-freskóit sem láthatja egyszerű halandó. Hogy került annak idején a vörös csillag a ház kupolájára, nem tudom, ki emlékszik arra, az a letargia kora volt. De a levétele már nyilvános volt.

A téren áll ma a hatalmas országzászló. De jaj, tán konstrukciós hiba, a lobogót nem lehet a csúcsig felvonni. Örök féllárboc. *Hauszmann* Kúriája a háború után múzeum lett, ide került a Galéria meg a pártintézet. A fáma azt mondta, azért, mert már nincs az országban igazságszolgáltatás, csak képmutatás. A gyönyörű lépcsőház tetejéről nekem hiányzik a *Justitia* szobor, az a Markó utcába költözött. Állítólag visszajön a Kúria, az már nem lesz látogatható. Kár. A teret észak felől egy konzervatív, de egyöntetű homlokzatú épület zárja le, a déli oldalra viszont *Pintér Béla*, a Hilton építője egy szörnyű homlokzatot keserített. És az akkori kritika még azt állította, hogy a ház milyen szépen alkalmazkodik a környezethez. Sebaj, már elindult a kozmetikázás. Mögötte, a legdélibb oldalon a miniszterelnökség irodaházát a háború után megfosztották tetőtéri díszeitől. Pár évvel ezelőtt Gyökér István barátomtól és levelezőlap-gyűjtő társamtól tudakolták az épület eredeti küllemét, restaurálása után itt látható a főváros premodern építészetének egy remek példánya.

És a szobrok? Kezdjük *Andrássyval*, *Zala György* remekével. Eredetileg a Hősök terére tervezte. 1945-ben elbontották, zavarta az épülő Kossuth-híd feljáróját. Anyagát állítólag a Sztalin szoborba öntötték, a mai *Andrássyba* mementóként

betettek egy darabot abból. A ház északi oldalán állt a mester késői, bombasztikus *Tisza István*-emlékműve, lerombolása után *Varga Imre* remek *Károlyi*-szobra került a helyére, *Tisza* visszaérkezése miatt *Károlyi* állítólag *Siófokra* kerül. A *Horvay-féle Kossuth*-emlékmű eredetijét *Dombóvár* fogadta be, szétdarabolva egy egész parkot foglal el. A kormány kérésére sem voltak hajlandók visszaadni, a mai tehát egy rekonstrukció. A szabadságharc kormánytagjainak állít emléket, *Kossuthot* kiemelve, holott ő csak az egyik miniszter volt. „A búsuló juhász”, mondta akkor is és ma is a kritika. De nézzük csak meg jobban: jobb keze ökölbe szorul. Egyébként, minek örülne? A magyar mikor győzött? Csak vesztettünk, de azt mindig dicsőségesen. *Rákóczi* volt és maradt. Ötvenhatban hullák feküdtek körülötte. *József Attilát* meg arrébb vitték, a rakpart lépcsőjéhez. De hisz szobra e versét idézi: „A Dunánál.” ●

SZOBORPARKŐR

Darázsfészek

szöveg: Jolsvai András, fotó: Tanyi Adrienne

Na, akkor most vegyünk egy nagy levegőt, és csináljunk úgy, mintha mi sem történt volna. Mintha ez egy normális ország lenne, normális város, folyó, hegy, híres ember. Sétáljunk ki a csodás rózsakertbe, ahol ilyenkor még szunnyadnak a virágtövek, de azért a nap már biztatóan süt az emberre, és nézzük meg, elfogulatlanul, de alaposan a legnagyobb magyar filozófus szobrát. (Minthogy itt, szándékunkkal elmentésben, úgyszólamint számos front nyílik majd, s mi nem szeretnénk ezek számát fölöslegesen növelni, a *Hamvas Béla*-rajongók iránti tiszteletből az előző mondatot javít-

suk egészen egyszerűen legismertebb magyar filozófusra.)

Járjuk körül nyugodtan az alkotást, figyeljünk meg minden apró részletet, aztán me-rengjünk el azon a kétségkívül igen érdekes problémán, hogyan lehet a gondolkodást, mint olyat, három dimenzióban ábrázolni. Ismerünk persze számos filozófus-szobrot (külhönit, értelemszerűen), ezek többsége klasszikus, klasszicista vagy ilyen hatást mutató műalkotás, a filozófusokat jobbra ókori jelmezben és égre emelt fővel ábrázolják, elmerengve, egyik kezük lehetőleg egy könyvcsomagon pihenjen. Van aztán a hí-

res rodini elképzelés, hajlott hát, kéz az áll alá, a cím nélkül is pontosan tudjuk, hogy egy valódi gondolkodóval állunk szemben.

Az európai szobrászat hosszú évszázadok óta ezen a mezsgyén halad. *Varga* úr, aki a múlt század nyolcvanas éveinek közepén kapta feladatul a filozófus-ábrázolást, szakított ezzel a hagyománnyal. Igaz, a saját hagyományával egyáltalán nem szakított, jött megint a korlát, mint *Radnótinál*, csak most hosszában, nem keresztben, a hős jobb kezével abba kapaszkodik, míg a balja a zakója oldalzsebébe mélyed, talán valami jegyzetet igyekszik elővenni onnan. (Vagy legújabb műve honoráriumát számolja, két ujjal.) Felöltöben van, de nem visel se kalapot, se cipőt, ami talán a gondolkodók szórakozottságára utal, arra a tényre, hogy a mindenséggel mérik magukat, a hétköznapi élet hívságaira kevésbé figyelnek. (Vagy lehet még az, hogy hősünknek valami okból hirtelen kellett elhagynia a Belgrád rakparti dolgozószobát.) Ott van aztán a híres kerek szemüveg – hiába, aki folyton olvas, annak előbb-utóbb romlik a látása –, melynek segítségével a filozófus odaadón vizsgálja a rózsatöveket, hisz lefelé néz, elmerülten és tántoríthatatlanul merengve az esztétikum sajátosságán. Öreg ember, ahogy a filozófusok általában, mit csináljunk, a gondolkodáshoz idő kell, nem lehet mindenki *Wittgenstein*, aki húszegynéhány évesen megmondta, hogy amiről nem lehet beszélni, arról hallgatni kell.

Úgyhogy mi se kezdjünk most beszélni arról, mi mindent jelentett nemzedékeknek a különösség elmélete, visszaadva az emberi értékek tiszteletét, sem arról, hogy az őskeresztények tiszta hitét csak a pöffeszkedő tudatlanság keverheti össze a középkori egyház kegyetlenkedéseivel, sem arról, hogy mi a különbség a hegycsúcsok nyulacskái meg a síkság oroszlánja között.

Vigyünk egy koszorút a szoborhoz, míg vihetünk, és reménykedjünk egy értelme-sebb jövőben. ●

Névjegy:

Lukács György, Szent István park, felállítva 1985-ben, alkotó Varga Imre.

VERSLÁB • VERSLÁB • VERSLÁB • VERSLÁB

Karacs Andrea

Lüktess még

Lüktess még, lüktess még, Budapest.

Jobb pitvarodban újul Óbuda,
kavarog a Római-part,
kacag a Gyermekvasút.

Lüktess, lüktess, lüktess,
ahogy cseng az Opera,
vigad a Vigadó,
kongnak a harangok
a Szent Rókus Kápolnától a Bazilikáig.

Lüktet az M0-ás vérkeringőűrd.
Lüktess, erekként futnak belőled utak,
vérrel ellátva egy torzót.

Bal pitvarodban lüktet Újpalota,
nyújtózik a Szentmihályi út,
csordogál a Szilas-patak.

Lüktess, ha bírsz, nagy a veszteséged,
élénkpiros cseppjeid artériás vérzéseként
spriccelődnek szét szerte a világba.

Bal kamrádban csomósodnak
Kökibe az utak,
termel a Kispesti Erőmű,
zsúfolódik Havanna.

Lüktess még, kapod a pótlást,
bár a vércsoportodat nem figyelni senki,
de te csak lüktess, lüktess, lüktess.

Jobb kamrádban
feszül a Lágymányosi híd,
dübörög a Sasadi út,
zakatol a csepeli HÉV.

Lüktess hosszan, mint az Üllői út,
forrón, mint a Rudas Fürdő vize,
magasra, mint a János-hegy.

És ha teljes vérátömlesztésen esnél át,
te majd akkor is, akkor is, csak lüktess,
lüktess, lüktess, lüktess, Budapest.

A ROVATOT SZERKESZTI: KIRSCHNER PÉTER

ÚJSÁGOK, UTCÁK, EMBEREK

Murányi Gábor

„A budapesti utcákon járok a forradalom után – illetve! – tegnap Kende azt mondta, hogy a forradalomnak nincs vége! Így van, legfeljebb a fegyveres harcnak, remélhetőleg.” 1956. november 14-én jegyezte fel ezeket a sorokat naplójába a külpolitikai újságírók doyenje, az idén 97. évébe lépett *Tatár Imre*. Az idézett gondolatfutam egy nappal azután, hogy a naplóíró részletekbe menően rögzítette mi is történt egy, a sajtótörténet szempontjából (is) igen figyelemre méltó összefüggésben.

Már az sem érdektelen adalék, hogy az újságíró-társadalom akkori krémje, majd' másfélszáz tollforgató nem a saját szövetségének székházában gyűlt össze az akkor nem hivatalos nevén éppen Magyar ifjúság (illetve Felkelők) útjának nevezett Sztálin (előtte és a rendszerváltás után Andrássy) úton, hanem az Írók Házában, amely a Bajza utca és a Gorkij (előtte és néhány éve ismét: Városligeti) fasor sarkán állt. Arról, hogy volt ilyen találkozó, több visszaemlékezésben lehetett olvasni, a helyszínt viszont, ismereteim szerint, más feljegyzések nem jelölték meg. Most, hogy Tatár jóvoltából ez az adalék is ismertté vált, alighanem érdemes a kutatóknak elgondolkodniuk a helyszínválasztás okán. Talán, kockáztatom meg a feltevést, az újságíró-társadalmon belüli törésvonal is tetten érhető ebben. Mivelhogy ezt a tanácskozást, olvasható a szóban forgó naplófeljegyzésben, a MUOSZ főtákará, *Vadász Ferenc* hívta össze, miközben – más forrásokból tudjuk – 1956. októberében az újságíró-szövetség élére, főtákarákként, elnökként *Schannen Béla* került.

Közvetve ezt a feltételezést erősíti Tatár krónikája is, amikor úgy fogalmazott, hogy „a megbeszélés messze túlnőtt a kezdeményező (*Vadász*) elképzelésén”. Az egybegyűltek ugyanis ekkor, meghallgatva a „radikális” és a Kádár-kormányzattal való kiegyezést szorgalmazó érveléseket, egyfajta közfelkiáltással úgy döntöttek, mindaddig nem gyakorolják mesterségüket,

amíg a forradalmat leverő szovjet csapatok meg nem kezdik a kivonulást Budapestről, illetve Magyarországról, amíg a Kádár-kormány ki nem egészül a Nagy Imre-kabinet tagjaival, amíg nem indulnak tárgyalások a Varsói Szerződésből való kilépésről. Merthogy, szólt az indoklás, csak ezen feltételek teljesülése mellett védhetőek meg az „október 23-i forradalom szocialista vívmányai”.

Az utókor olvasója ugyan pontosan tisztában van azzal, mennyire nainak voltak a hat évtizeddel ezelőtti, önnön erejükben, elszánásukban bízó zsummaliszták (is), az egyik résztvevő feljegyzését böngészve mégis magával ragadó az egykori hangulat, amely az álmodozó remények és reális kételyek, hősies elszánások és hétköznapi (kicsi meg nagy) megalkuvások sajátos kevercsévé álltak össze.

„96 esztendő vagyok, nincsenek már titkaim” – ezzel az előszó-ajánlással adta közre hat évtizede a fiókja mélyére süllyesztett 1956-os naplóját Tatár Imre, akinek cikkeit, tudósításait s egyre elmélyültebb elemzéseit az újságolvasó 1947 óta követhette nyomon, 1956 előtt a Szabad Nép, 1956 után az Esti Hírlap, a Magyar Hírlap, majd (1975-től) a Magyar Nemzet hasábjain, mindaddig, amíg azt a napilapot nem kellett megkülönböztetni a „régii” jelzővel.

A „pörén”, vagyis öncenzúra nélkül közreadott naplófeljegyzéseknek jót tett a pihentetés. Merthogy a kádári időkben aligha jelenhetett volna meg ez az „ingadozó”, az „ellenforradalmat” jó néhányszor forradalomnak is nevező feljegyzéssor. Amely a rendszerváltás utáni közbeszédbe épp a fordítottja miatt nem simulhatott volna be: enyhén szólva sem lett volna piszi arról értekezni, hogy a tisztító vihar miféle söpredéket kavar(hat) fel.

A „már nincsenek titkaim” kitétel persze azt is jelzi, hogy a mai Tatár meglehetősen távolságból és akár önkritikával tekint egykori önmagára, de tudja, érzi, hogy egykori gondolatai mára történelmi tanúságtétellé váltak. Az utókor olvasó pedig – különösen a mostani ostoba és hazug kerekévfordulás állami ünnepegsorozat után – megértőbb affinitással viszonyul azokhoz, akik a leverett forradalom után nem a hősiességet, s nem az újbóli, még visszataszítóbb pálfordulást választották, hanem az „ahogy lehet” álláspontjára helyezkedtek. Mint Tatár, aki nem akart visszazülni pártszolgává, de aki azzal is tisztában volt, hogy az úgymond független politikai napilap, az Esti Hírlap munkatársaként többé „nem törhet ki a hámból”, mert már másnap betiltanák őt – a lapjával együtt. ●

Tatár Imre: *Napló '56. Újságok, utcák, emberek.*
ZIMBER-KÖNYVEK, 2016. 2990,-Ft.

A BUDAPEST folyóirat lapszámai az alábbi helyeken vásárolhatók meg

- **Kiadónkban** (Summa Artium Nonprofit Kft., 1054 Budapest, V., Honvéd utca 3., V. emelet 13. Tel.: +36-1 318-3938) munkanapokon 9–16 óra között
- **az Írók Könyvesboltjában** (Budapest, VI., Andrássy út 45.)
- **a FUGA Budapesti Építészeti Központban** (Budapest, V., Petőfi Sándor utca 5.)
- **a Budapest Antikváriumban** (Budapest, IX., Üllői út 11-13.)
- **a Litea Könyvesbolt és teázóban** (Budapest, I., Hess András tér 4.)
- **a Lipták villában** (Budapest, XIV., Hermina út 3.)

KÖNYVJELZŐ • KÖNYVJELZŐ • KÖNYVJELZŐ

N. KÓSA JUDIT: ELVESZÍTETT NÉVJEGYEK LELŐHELY ÚJRATÖLTVE

Városháza Kiadó

Húsz éven keresztül jelent meg a Lelőhely rovat a Népszabadságban. Egy fotó, egy levél, egy régi igazolvány vagy egy épület adta az apropót, hogy a szerző utánajáron valamilyen rég feledésbe merült jelenségnek. Harminchárom budapesti történet – maga az élet, ahogy azt eleink élték.

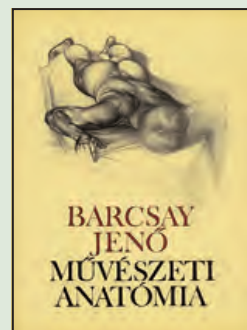
Ára: 2350 Ft

BARCSAY JENŐ: MŰVÉSZETI ANATOMIA (20. KIADÁS)

Corvina Kiadó

Az anatómiai atlasz tudományos alaposságú szakkönyv, képtáblái pedig önálló művészi értékű rajzok. Első ízben több mint hatvan évvel ezelőtt jelent meg. Azóta idehaza és külföldön egyaránt nélkülözhetetlen kézikönyve lett a művészeti oktatásnak, hasznos segítője a képzőművészeti alkotómunkának, de élvezettel forgatják lapjait a szép rajzok kedvelői is.

Ára: 9900 Ft

VARGA LÁSZLÓ: A CSEPELI CSODA. WEISS MANFRÉD ÉS VÁLLALATA A MONARCHIÁBAN

Budapest Főváros Levéltára,
Várostörténelmi Tanulmányok 15.

A Weiss Manfréd-ról és vállalatáról szóló monográfia megjelenésével Budapest Főváros Levéltára a Budapest történetével kapcsolatos könyvkiadás régi adósságát törleszti. A levéltár Várostörténelmi Tanulmányok sorozatában megjelent munka a budapesti és egyben a hazai nagyipar legnagyobb gyáróriásának kialakulását mutatja be az alapító, Weiss Manfréd életével és tevékenységével szoros összefüggésben.

A szerző már nem érthette meg a kötet megjelenését, néhány nappal a kézirat nyomdába adása előtt hunyt el. A kötet tisztelgés emléke előtt.

Ára: 2500 Ft

Megvásárolható Budapest Főváros Levéltára titkárságán (1139 Budapest, Teve u. 3-5.)

VARÁZSLATOS MAGYARORSZÁG

Fotókiállítás a Természettudományi Múzeumban
Magyar Természettudományi Múzeum, 2017. április 17-ig

A Varázslatos Magyarország a magyar természetfotózás viszonylag fiatal kezdeményezése nemzeti parkjaink bemutatására, népszerűsítésére. Az egyre népszerűbb pályázaton a profik mellett számos amatőr természetfotós is bizonyítani akar az egész éven át tartó „bajnokságban”. Kiállításunkon a nyertes képeket mutatjuk be. ●

ISTANBUL 100

Kós Károly és a Konstantinápolyi Magyar Tudományos Intézet
Budapest Főváros Levéltára kiállítása az Isztambuli Magyar Intézetben

2017. február 9-től április 1-ig tekinthető meg az Isztambuli Magyar Intézetben az Istanbul 100 című kiállítás, amely egyaránt kíván tisztelegni a magyar építész és az erdélyi magyarság kiemelkedő személyisége, Kós Károly, illetve a rövid életű, mégis úttörő jelentőségű Konstantinápolyi Magyar Tudományos Intézet megalapítói és ösztöndíjasai előtt.

Száz évvel ezelőtt, 1917 januárjában kezdte meg működését a Konstantinápolyi Magyar Tudományos Intézet, amelyben – 1918. novemberi bezárásáig – *Hekler Antal* igazgatón kívül hat ösztöndíjas fordult meg. Köztük volt a fiatal Kós Károly is, aki ebben az időszakban tartózkodott az oszmán fővárosban.

A kiállítás három témakör köré csoportosul: az első rész (Építész) Kós Károly életútját és munkásságát mutatja be, a második (Sztambul) Kós isztambuli tevékenységébe enged bepillantást, míg a harmadik (Intézet) a Konstantinápolyi Magyar Tudományos Intézet másfél éves történetét hivatott bemutatni. E három téma bemutatására a kiállítás tervezői olyan formát kerestek, amelyben a látogatók interaktív módon a kiállítás tevékeny közreműködőjévé válhatnak. Az installáció tervezői ennek szellemében alkották meg a három szekrényt, amelyek nemcsak a művészi, hanem gyakorlati kíváncságnak is eleget tesznek: a technikai kivitelezés lehetővé teszi a dobozzá összecukható installáció egyszerű szállítását. Az egyes szekrényekhez 14 kétoldalas tábla tartozik, amelyek a szekrényekből kihúzhatók és egyenként kézbe tartva olvashatók. ●

ÉLŐ MÚZEUM

Programsorozat a Magyar Nemzeti Múzeumban

Unja a vitrinek mögötti mozdulatlan bábukat? Elképzelte már, hogy megszólalnak? Vajon miről pletykálna egy cserfes udvarhölgy *Marie Antoinette* udvarában? Bele merne bújni egy korajkori parasztasszony bőrébe? Gondolkodott már rajta, mit kérdezne a magyar királytól, ha szembetalálkozna vele? Egy programsorozat, ahol életre kel a történelem – megmozdulnak a tárgyak és megszólalnak a régmúlt emberei.

Lépjen be velünk az Élő Múzeumba! A programkínálat:

- 100/100 – 100 év 100 percben – Kalandozás a múzeumban zárás után
- A fényességes padisah árnyékában – megelevenedő aranykor
- Boszorkányok és kirakatperek. *Báthory Erzsébet* az ördög asszonya?
- Élő fényképalbum – egy 20. századi fiktív családregegy
- Fronton innen és túl – a felfordult 20. század élő színpada
- Hont foglalunk – a régészet hajnala Magyarországon

- Ország/Város/Híres ember/Múzeum – nagy játékosok a történelemben
- Magyar nagyasszonyok – nők, akik átlépték saját koruk korlátait
- Fűző nélkül, két kéren – Századfordító nők
- Szabadulós kincskereső játék. ●

Fotó: Magyar Nemzeti Múzeum

További információ:

www.mnm.hu/hu/muzeum/muzeumi-informaciok/elo-muzeum
www.facebook.com/nemzetimuzeum

AZ ISMERETLEN GÖRL

Hüncutságok a pesti éjszakában

Kiállítás és tárlatvezetések a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeumban, meghosszabbítva 2017. május 7-ig

A nagy sikerre való tekintettel a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum májusig hosszabbította meg Az ismeretlen görl című kiállítását. A tárlat az 1930-as évek mulatóinak, korabeli szép magyar kifejezéssel élve a dancingsoknak, a bennük megforduló névtelen művészeknek és neves vendégeknek állít emléket. A tárlat kurátora, Molnár Dániel színháztörténész öt közgyűjtemény és hat magángyűjtő eddig ritkán vagy soha nem látott kincseiből állította össze a kiállítást. Kiderül, hol voltak Budapest szimplakertjei az 1930-as években, mennyi pénzt mulatott el Pesten a Wales-i herceg, mennyit kerestek az öt szórakoztató táncosnők, és hogy mely magyar arisztokraták keresték a lányok társaságát ekkoriban. A látogatók előre meghirdetett időpontokban (március 18., április 8.) kurátori tárlatvezetésekben is részt vehetnek, a részvétel feltételeiről bővebben a múzeum honlapján tájékozódhatnak: www.mkvm.hu. ●

KELLEMEK KÉTSZEMÉLYESEK AZ IZABELLA ÉS A BETHLEN TÉREN

Zappe László

Hatalmas rohanással kezdődik az előadás. A Magyar Színház stúdiótermébe (*Sinkovits Imre* nevét viseli) hátulról ront be *Gáspár Kata*, végigszáguld a nézők közötti folyosón, majd eltűnik balra hátul a díszlet mögött. Nyomában rohan *Takács Géza*, szemlátomást üldözi a fiatal nőt, aki szóba sem akar állni vele. Igazán figyelmes nézőnek – amilyen nincs – rögtön föltűnhetne, hogy jobbra van egy házajtó, ott talán menedékre lelhetne a hölgy, ha igazán akarná. Ám ő balra fut, valami lugasféle mögött esik csapdába. *Dario Nicodemi* darabja három menetes szerelmi évődés, a címben előre közölt napszakokban.

A vége nemhogy kiszámítható, de ebben a műfajban kötelező. A néző megboldogan tesz úgy, mintha ezt nem tudná, és élvezettel izgulja végig a húzd meg, ereszd meg ősi elve alapján működő kötékedést. Még attól sem érez csalódást, amikor kiderül, hogy átvették. A fiatalember ugyanis kezdetben azt hiszi, férjes asszonyt üldöz. De akkor sem riad meg – egyetlen pillanatra sem –, amikor kiderül, hogy vágyának tárgya ártatlan leányzó, férje nincs, csak vőlegénye, és ahhoz sem fűzi túlságosan mély érzelem. Pedig az még a vígjátéki közhelyek közt is szinte alapszabály, hogy az ilyen fiatalasszonyokra leső vagy őket üldöző fiatalemberek iszonyodnak a házasságtól. Igaz, amikre én gondolok, azok frivol francia darabok. Az olaszok úgy lát-

szik, erkölcsösebbek – vagy azok voltak a darab születése idejében, úgy a múlt század húszas éveiben. Pedig nem tenne rosszat a bohózatnak, ha az ifjú kissé megriadna a nőülés veszélyétől. Fokozná a feszültséget, talán még a gyanakvásra hajlamosabb nézőt is becsapná az a lehetőség, hogy a fiú netán mégis föladjja. A nő pedálozhatna, hogy visszatérítse eredeti vágyaihoz. Milyen izgalmas lehetne! De itt ilyet nem tesz hősünk. Makacsul ragaszkodik nőülési szándékához, még anyukáját is belekeveri a hódítási tervbe.

Varga Éva rendező ragaszkodik a darab idilli, jámbor ártatlanságához. Csöppnyi ürmöt sem szeretne a bőségesen csordogáló mézbe keverni. A látvány (gondolom, a színlapon szcenikusnak nevezett *Balázs András* leleménye) is idilli, lugas és udvarház-portál mintaszerű. *Gáspár Kata* ruhája habos, kislányos. *Takács Géza* barna öltönye szükségképpen semleges.

Mindez azonban valójában lényegtelen. *Nicodemi* műve szerepdarab, minden a két színészen múlik. *Gáspár Kata* szép, bájos, kedves, energikus, elég színes is a női szeszélyek megjelenítéséhez, játékának mélysége arányos a darabéval. *Takács Géza* hisztis-hebrens alkata ad némi sajtós, már-már eredeti mozgalmasságot az érzélgős történethez.

Kétszemélyes darabban kedveskedik nézőinek a Bethlen Téri Színház is. Igazi női

darabban. Sőt anya-lánya darabban, ahol anyát és lányát anya és lánya is játssza, *Tordai Teri* és *Horváth Lili*. „*Pataki Éva* sikeres, több kiadást megért könyvéből, a *Nőből is megárt a nagymama!* regényéből készült színpadi művet a *Találkozások program* keretében a pályakezdő *Cseh Judit* rendezzi, mentora *Mészáros Márta*” – tudatja az előzetes. Többet nem is kell tudnunk. Két elválaszthatatlanul összetartozó nő örök küzdelme, huzakodása, versengése és mindettől el nem pusztítható szeretete akkurátus rendbe van szedve a színpadon.

Az esküvőtől az unoka születéséig tart a történet, benne van minden, ami ilyenkor mindenkivel megesis, meg az is, ami ugyancsak gyakori, még ha néhányan el is kerülnek. A mama elvált, így aztán van témája a két asszonynak azon kívüül is, hogy ki mit vegyen fel az esküvőre, meg hogy a mama mit kezd az elektromos gyerekőrrel, és elrontja-e a kicsit azzal, ha ölbe veszi. Az anya tüzetesen megvallhatja a lányának, mikor, hogyan, kivel csalta meg az apját, aminek aztán válás is lett a vége.

A látvány felelőséről nem vall a színház honlapja, talán nincs is mit. Valami paravánfélék mögé mennek a színésznők átöltözni, főképp, mert *Horváth Lili* több szerepet is játszik, középen meg egy presszóasztalnál lehet párjeleneteket létrehozni. Mert egyébként természetesen jobbára telefonon érintkeznek a látható és nem látható szereplők, amilyen például az anya barátnője meg a fia, aki valahonnan a világ túlsó feléről telefonál.

Sok apró dráma, kellemes időtöltés.

Ki ne örülne, ha mindennapjait magazinok címlapjaira illő sztároktól látja viszont. ●

KÖZLÖKÖDŐ

Szlalom a busz mögött

Angelus Róbert

Budapest közlekedése egyre bonyolultabbá válik. A közutakon például mind többször jelenik meg a BUSZ sávfelirat és tábla. Önmagában ez a legkevésbé se lenne baj. Csak ne okozna egyre gyakrabban értelmezhetetlen helyzeteket.

Nézzük meg például a Thököly útnak a város felé haladó sávját. Az egész szakaszon kint van a sáv jelzése, és mivel az út közepén villamossín is van, hát erre terelik rá a buszokat. Persze a villamos rég nem jár itt. Csak a sínek futnak az úttesten. S megmaradtak a megállók. Ezeket a busz használja. Ahol pedig nincs megálló, kiteelik a járda mellé.

Ez történik a Cházár András utcai megállónál, a templomnál. Jön a busz a belső sávon, majd egy rövid szakaszon a záróvonal mellett megjelenik a szaggatott csík, és kimegy. Kiteszi az irányjelzőt, az autósok a KRESZ szabályai szerint kiengedik. Eközben a bejövő forgalom – reggel-este folyamatos a kocsisor – megáll, s várakozik. Ez a helyzet többször is ismétlődik Hungária körútig, vagy még tovább.

Hogy mi lenne a jó megoldás? Ha megengednék az út szélén várakozó busz kikerülését a teljesen üres BUSZ sávon belül. Folyamatosan haladhatna a forgalom.

Nézzünk meg egy másik helyszínt is, a nemrégiben átépített Bartók Béla utat. Itt még nincs kialakítva a speciális sáv, de máris zavaró a tábla és a felfestés. Elindul a forgalom a Móricz Zsigmond körtér felől, és szép kényelmesen haladhat a Berta-

lan Lajos utcáig, amikor: az egyik forgalmi sáv lezárva! Aki először jár itt, vagy bekéredzkedik a jó sávban haladók közé, vagy bevág a csikorogva fékező sorba. Utána viszont láss csodát, ismét két sávon lehet haladni, de csak negyvennel. Talán a villamosmegálló épült közel a két sáv területére? De nem sokáig, a Csiky utcánál, mintegy háromszáz méter múlva újra jön a tábla:

ez is egy sáv elfogyását jelzi. És még ki is dekorálták, vajon miért? Egy kilométernyi akut veszély.

Az ilyen „szabályozások” vezetnek oda, hogy a még követhető betartására is alkalmatlanná válik a közlekedők többsége. Pedig a szabályozót és a szabálykövetőt közös érdek vezérli. Ezek a helyzetek nem erre szolgálnak példával. ●

fotó: Sebesyén László

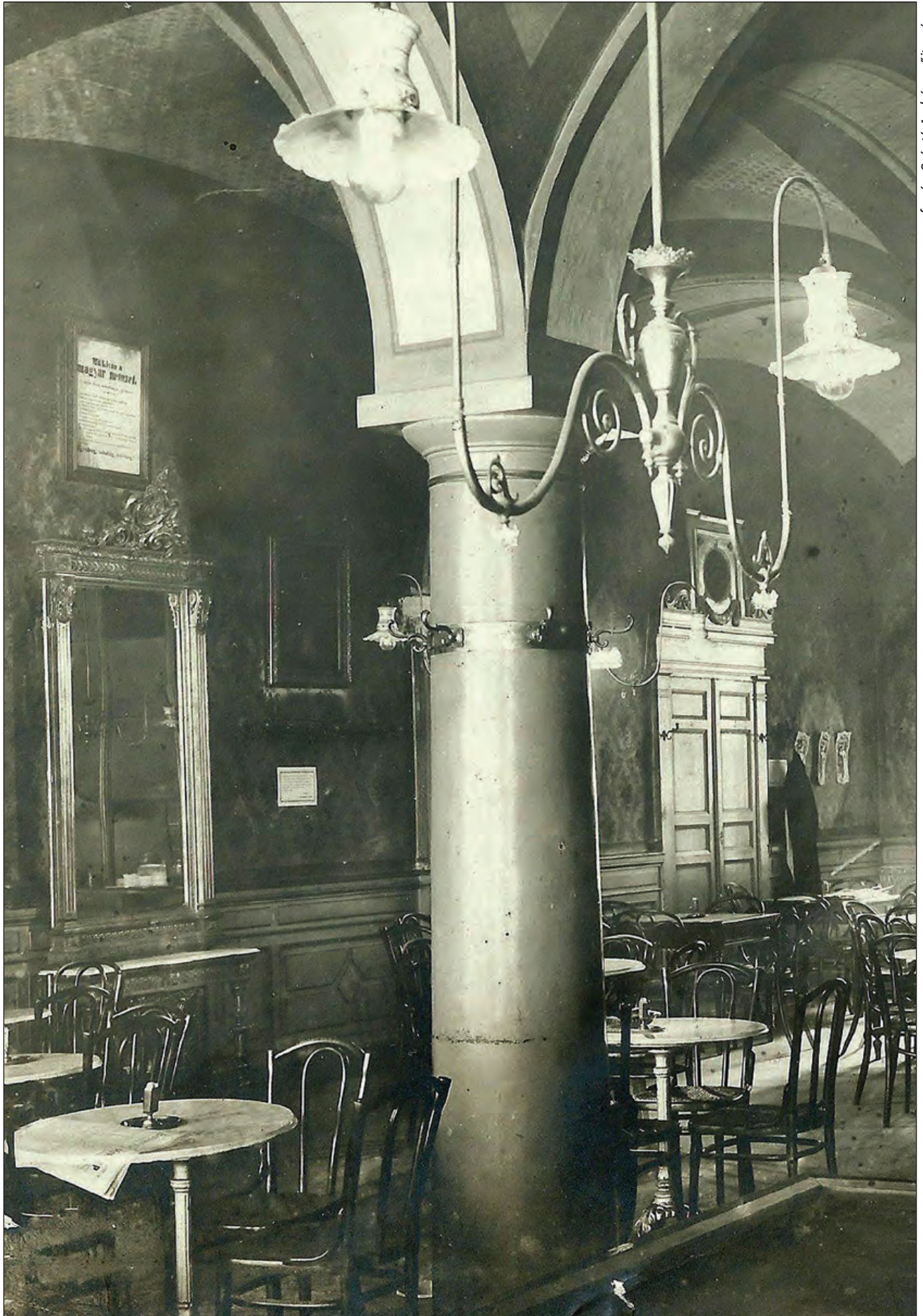
BUDAPESTI TÖRTÉNETI MÚZEUM

Budavári Palota E épület • Nyitva hétfő kivételével 10.00-18.00

Budapest – Fény és Árnyék

A főváros 1000 éves történetét bemutató állandó kiállítás

forrás: Szántó András gyűjteménye

